

Dirk van der Kley, Niva Yau

HOGYAN ÖSZTÖNÖZTE LOKALIZÁCIÓRA KÖZÉP-ÁZSIA A KÍNAI CÉGEKET?¹

Kína gazdasági szerepvállalása gyökeres változáson ment keresztül Közép-Ázsiában. A kínai kormány által adott kölcsönökből finanszírozott nagy-szabású közlekedési és villamosenergia-projektek elapadtak. A Kínába tartó szénhidrogén-exportálás továbbra is folytatódik, azonban a legtöbb új projekt már nem erre összpontosít. Növekvő számban jelennek meg az exportálható, hozzáadott értékkel rendelkező termékek előállítására szakosodott ipari projektek, amelyekben főleg olyan közép-ázsiaiak dolgoznak, akik kínai vállalatoktól kaptak műszaki képzést.

Ezt a változást főként a közép-ázsiai államok irányították. A régió kormányai már régóta szorgalmazzák az ipari fejlesztéseket, beleértve a helyi munkavállalók továbbképzését. Emellett – különösen Kirgizisztánban – az adóssággal kapcsolatos aggodalmak hatására a kínai hitelek vesztek vonzerejükből, visszaesett népszerűségük. Ez a folyamat egybeesett azzal, hogy a kínai bankok az infrastrukturális projektek esetében világszerte konzervatívabb hitelezési politika alkalmazásába fogtak.

A kínai cégek elkezdtek alkalmazkodni ezekhez az új igényekhez. Folyamatosan növelték a helyi munkaerő arányát azáltal, hogy továbbképezték a közép-ázsiai munkavállalókat mind a helyszínen, mind pedig Kínában, ezzel orvosolva a képzett munkaerő hiányát. Megpróbálták bevonni a helyi közösségeket is, hogy társadalmi elismerést kapjanak a tengerentúli tevékenységeikhez. Már a kínai kormány is elkezdte követni ezt a példát: az egyes vállalatok meglévő, eseti megállapodásain túlmutató, formális együttműködési megállapodásokat dolgoznak ki az iparosítás és a képzettség fejlesztés területén.

Ezen a területen eddig vegyes eredményeket sikerült elérni.

1 Eredeti tanulmány: Dirk van der Kley és Niva Yau (2021). *How Central Asia Pushed Chinese Firms to Localize*. Carnegie Endowment for International Peace. A tanulmányt a szerzők és a Carnegie Endowment for International Peace kiadó engedélyével fordítottuk le és közöljük a *Fordulat* 33. számában.

KÖZÉP-ÁZSIA VÁLTOZÓ GAZDASÁGI KÖRNYEZETE

Kína gazdasági szerepvállalása Közép-Ázsiában nagyjából négy fázisban zajlott le, melyek fejleményei néhol átfedést mutattak.

1. fázis

Kína az 1990-es évek végétől 2014-ig elsősorban a kazahsztáni és türkménisztáni szénhidrogén- és ásványkincs-kitermelésbe történő állami támogatású beruházásokra összpontosított. A hangsúly később a szénhidrogén-vezetékek építésére tevődött át, hogy a gáz és az olaj Kínába szállítása biztosítva legyen. Ezek a beruházások azonban 2014 óta drámaian visszaestek.

2. fázis

2006 és 2014 között a kínai állami bankok közlekedési, energiatermelési és villamosenergia-hálózati projektekhez nyújtottak kölcsönöket Tádzsikisztán és Kirgizisztán kormányainak. Néhány projekt 2014 után is folytatódott, de azóta nem írtak alá újabb nagyobb hitelszerződéseket.

3. fázis

A 2000-es évek vége óta a kínai vállalatok száma folyamatosan növekszik, gyakran olyan magáncégek formájában, amelyek a szénhidrogén-ágazaton és az ahhoz kapcsolódó iparágakon és szolgáltatásokon túlmenően fektetnek be kisebb összegeket a különböző közép-ázsiai iparágakba. E kínai befektetők többségét a Kínában uralkodó nehéz üzleti feltételek és a közép-ázsiai verseny viszonylagos hiánya ösztönözte.

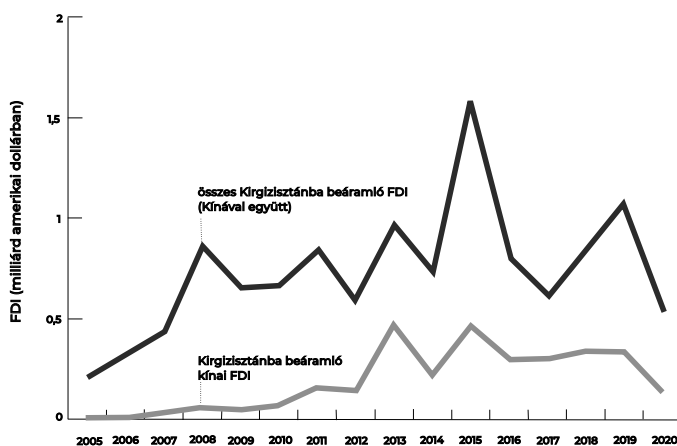
4. fázis

2012 és 2013 óta Közép-Ázsiában egyre több olyan projekt valósul meg, amelyet ipari kapacitásfejlesztésnek lehet nevezni. Kazahsztánban és Üzbegisztánban az ilyen projektek főleg szénhidrogén-feldolgozással kapcsolatosak, Tádzsikisztánban ezzel szemben a textiliparra, a mezőgazdaság modernizálására, valamint a cement- és üvegyárakra összpontosultak. Kirgizisztánban a kínai cégek olajfinomítóba, ce-

mentgyárakba és az ásványkincsek bányászatába fektettek be. Úgy tűnik, hogy a Kirgizisztánban és Tádzsikisztánban befektetni hajlandó kínai cégek száma a piac korlátozott mérete és a kihívásokkal teli üzleti környezet miatt elérte a határát. Az 1. ábra azt mutatja, hogy a Kirgizisztánba irányuló kínai külföldi közvetlentőke-befektetések [foreign direct investment, FDI] 2013 óta folyamatosan áramlanak be (kivéve a 2020-as visszaesést, amelyet valószínűleg a koronavírus-járvány okozott).² A 2. ábra hasonló következetességet mutat a Tádzsikisztánba irányuló kínai FDI-áramlás tekintetében is 2015 óta (hasonló 2020-as, járvány okozta visszaeséssel) (Tádzsik Nemzeti Bank, 2021). Az FDI folyamatos áramlásával ellentétben a kormány gazdaságpolitikáját támogató állami bankok által nyújtott hitelek közül nem finanszíroznak új, infrastrukturális jellegű üzleteket ebben a két országban.

1. ábra

Kirgizisztánba áramló külföldi működőtőke-befektetések

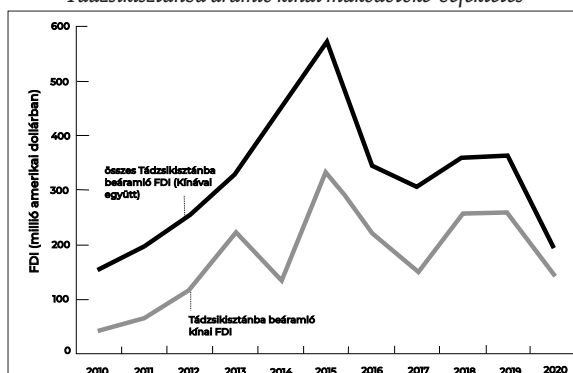

Forrás: Kirgiz Köztársaság Statisztikai Hivatala 2021.

2 Kirgizisztán FDI-statisztikáit a kezdeti közzététel után gyakran felfelé értéklik át. A szerzők tapasztalata, hogy a trendek ugyanazok maradnak, így ezek a számok hasonló mintázatot mutatnak (bár a jövőben valószínűleg felülvizsgálhatók) (National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic, 2021).

2. ábra

Tádzsikisztánba áramló kínai működőtőke-befektetés

Forrás: Tádzsikisztáni Nemzeti Bank 2021.

Az első kínai vállalatok, amelyek képesek voltak külföldön befektetni, az állami tulajdonú olajvállalatok voltak. Kína finomított szénhidrogén-kínálata korlátozott volt, miközben a kereslet meredeken nőtt és Kazahsztán és Türkmenisztán egyaránt potenciálisan jelentős, de még kevésbé feltérképezett szénhidrogén-lelőhelyekkel rendelkezett (Hardin, 2011; Chazan, 2008). Kazahsztán és Üzbegisztán a Szovjetunió összeomlása után a szénhidrogéneket a gazdaságuk fellendítésére kívánták felhasználni, így érdekeik megegyeztek. A kínai nemzeti olajtársaságok és kisebb üzemeltetők a kínai kormány olcsó finanszírozása által támogatva a szénhidrogén-kutatásba és -kitermelésbe fektettek be a régióban zöldmezős és barnamezős beruházásokon keresztül.

Kína első nagy szénhidrogén-meccsére 1997-ben került sor a régióban, amikor a China National Petroleum Corporation (CNPC) 60,3%-os részesedést vásárolt Kazahsztán egyik jelentős szénhidrogén-ipari vállalatában, az AktobeMunaiGasban (CNPC, 2021). Ugyanebben az évben Kína és Kazahsztán kormányközi megállapodást írt alá egy kőolajvezetékéről, amely 2006-ban kezdte meg működését (Feng, 2006). Ez számos más beruházáshoz vezetett, például a CNPC 2005-ben megvásárolta a PetroKazakhstan vállalatot (Browne, 2005). 2009-ben három gázvezetéken át indult meg a gáz szállítása Türkmenisztánból Üzbegisztánon és Kazahsztánon keresztül Kínába (Rickleton, 2021).

A Kína által ösztönzött közép-ázsiai gazdasági tevékenység következő szakasza 2006-ban indult el, amikor Tádzsikisztán, amely 400 dolláros évi GDP-jével a régió legszegényebb országának számított, hitelszerződéseket kötött Kínával közúti projektek, elektromos hálózatok és egy vízerőmű finanszírozására (Világbank, 2021). E kezdeti kínai-tádzsik ügyletek közül nem mindegyik valósult meg, de a kínai Exim Bank hitelkifizetései 2007 és 2009 között voltak a legmagasabbak.³ A legutóbbi nagy (100 millió dollár feletti) üzletet 2014-ben írták alá, de ezek a projektek már befejeződtek.⁴ Egy 79 millió dollár értékű üzletet 2017-ben írtak alá, de ez viszonylag alacsony a Tádzsikisztánnak az Exim Bank of China felé fennálló, összesen 1,2 milliárd dolláros adósságához képest (AkiPress, 2017). A koronavírus-járvány előtt Tádzsikisztán Kínával szembeni adósságállománya fokozatosan csökkent a régi hitelek visszafizetésével (lásd a 3. ábrát). Dusanbe azóta máshonnan is vesz fel hitelt, így Kína

-
- 3 2007-ben Tádzsikisztán adóssága a kínai Exim Bank felé 216 millió dollárral, 2009-ben pedig 277 millió dollárral nőtt. Tádzsikisztánnak a kínai Exim Bankkal szembeni adóssága egyetlen másik évben sem nőtt 200 millió dollárnál nagyobb mértékben. A 2014-2018-as adatokért lásd: Tádzsik Köztársaság Pénzügyminisztériuma (2018). Beszámoló az államadósság éves helyzetéről. 2018. http://web.archive.org/web/20210913173450/http://minfin.tj/downloads/otchet_2018vd.pdf. (Letöltve: 2021. szeptember 14.)
A 2019-2020-as adatokért lásd: Tádzsik Köztársaság Pénzügyminisztériuma (2021). Beszámoló az államadósság éves helyzetéről. 2020. http://web.archive.org/web/20210519025915/http://minfin.tj/downloads/otchet_2020.pdf. (Letöltve: 2021. szeptember 14.)
- 4 Két adat támasztja alá azt az értékelést, miszerint a tádzsikisztáni kormánynak nyújtott kínai kormányzati hitelek elapadtak. Először is, Tádzsikisztán Kínával szembeni adósságállománya csökkent (lásd a 3. ábrát), ami azt jelzi, hogy nem finanszíroznak új nagy projekteket. Másodsorban, az AidData adatbázis csak egyetlen olyan hitelt mutat, amelyet a tádzsikisztáni kormány 2014 után írt alá az Exim Bankkal (az adatbázis 2017-ig tart) - a Rogun vízerőműtől Dusanbéig tartó távvezeték-projektet 79 millió dollár értékben (AidData projekt azonosító: 53787). Az AidData szerint ez a projekt befejeződött, és értéke elenyésző volt Tádzsikisztán Exim Bank felé lévő 1,2 milliárd dolláros adóssághoz képest. (Custer, S., Dreher, A. et al., 2021) A szerzőknek nincs tudomása arról, hogy a jelenleg folyó nagyberuházások közül bármelyiket is elsősorban a tádzsikisztáni kormánynak nyújtott kínai kormányzati hitelekből finanszíroznák. 2016-ban Tádzsikisztán adóssága a kínai Exim Bank felé mintegy 1,2 milliárd dollárt tett ki a teljes, mintegy 2,3 milliárd dolláros adósságteherből (53,6%). Ezzel szemben 2020 júliusában Tádzsikisztán adósságállománya az Exim Bankkal szemben 1,2 milliárd dollár volt a 3,2 milliárd dolláros teljes adósságteherből (35,6%).

részesevé Tádzsikisztán teljes adósságterhéből – a közhiedelemmel ellentétben – a 2016-os 53,6%-ról 35,6%-ra csökkent 2020 júliusára.⁵ Kína 2020 második felében a világvárvány hatásai miatt felfüggesztette Tádzsikisztán hiteltörlesztési kötelezettségét, így ez a tendencia pillanatnyilag lelassult. (Chorsanbiev, 2021)

Kirgizisztán eközben 2009-ben írta alá első nagy hitelszerződését a kínai Exim Bankkal, az utolsót pedig 2015-ben.⁶ A legutóbbi üzlet az Észak-Déli Alternatív Út [North-South Alternative Road] volt Kirgizisztánban, egy olyan projekt, amelynek kivitelezése jelenleg is folyamatban van, és amelynek befejezése 2021 végén várható.⁷ A kínai Exim Bank továbbra is folyósít hitelt Kirgizisztánnak a projekt részeként. Az ország Exim Bank felé fennálló teljes adóssága azonban lényegében változatlan maradt az elmúlt négy évben (lásd a 4. ábrát), így valószínűsíthető, hogy az ország hiteltörlesztései nagyjából az út beruházásához folyósított, folyamatban lévő kifizetésekhez hasonlóak (Kirgizisztáni Pénzügyminisztérium, 2021). A világvárvány idején Kirgizisztán nem Pekingtől, hanem a Nemzetközi Valutaalaptól vett fel hitelt, hogy fedezze a sürgős költségvetési hiányait (van der Kley, 2021).

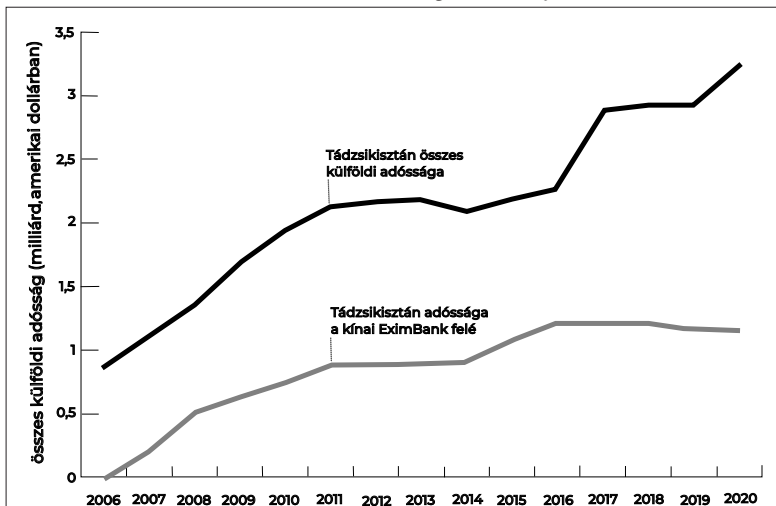
5 2016-ban Tádzsikisztán adóssága a kínai Exim Bank felé mintegy 1,2 milliárd dollárt tett ki a teljes, mintegy 2,3 milliárd dolláros adósságteherből (53,6%). Ezzel szemben 2020 júliusában Tádzsikisztán adósságállománya az Exim Bankkal szemben 1,2 milliárd dollár volt a 3,2 milliárd dolláros teljes adósságteherből (35,6%).

6 Szintén két adat támasztja alá azt az értékelést, miszerint a kirgizisztáni kormánynak nyújtott kínai kormányzati hitelek elapadtak. Először is Kirgizisztán Kínával szembeni adósságállománya csökkent, miközben egy 2014-es projekt megvalósulása még mindig folyamatban van (lásd a 4. ábrát), ami azt jelzi, hogy nem finanszíroznak új nagyberuházásokat. Másodsor az AidData adatbázis nem tartalmaz a kirgizisztáni kormány által aláírt, Exim Banktól felvett hitelt 2015 után (az adatbázis 2017-ig tartalmaz adatokat). (Custer, S., Dreher, A. et al., 2021) A szerzőknek nincs tudomása arról, hogy a jelenleg folyó nagyberuházások közül bármelyiket is elsősorban a kirgizisztáni kormánynak nyújtott kínai kormányzati hitelekből finanszíroznák.

7 Az út befejezési dátumát azóta 2024-ra módosították. – a szerk.

3. ábra

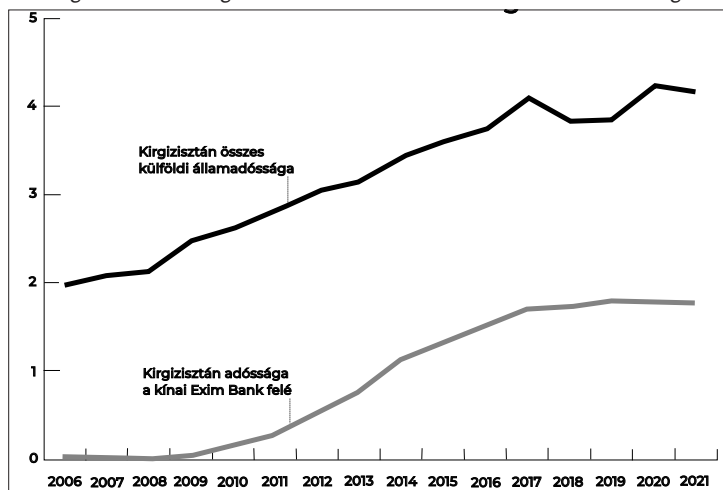
Tádzsikisztán Kína felé való adósságainak arányos csökkenése

Forrás: Tádzsikisztán Pénzügyminisztériuma 2020.

4. ábra

Kirgizisztán adósságai a kínai Exim Bank felé és a külső államadósságok

Forrás: Kirgizisztán Pénzügyminisztériuma 2021.⁸

8 A kulcspillanathoz az alábbi videó szolgál illusztrációul 2:00-tól a végéig: <http://history.ifeng.com/c/7vL4R8JFuyW>. (Phoenix Television, 2020)

A kínai Exim Bank a fő kínai állami hitelezője Kirgizisztánnak és Tádzsikisztánnak, azonban vannak más, kisebb pénzforgatói is. 2015-ben arról számoltak be, hogy a Tádzsikisztáni Nemzeti Banknak legfeljebb 500 millió dolláros hitelkerete lesz a Kínai Fejlesztési Banktól [China Development Bank, továbbiakban: CDB] (Chorsanbiev, 2021). A Tádzsikisztáni Pénzügyminisztérium dokumentumaiból kiderül, hogy az ország bankja 2016-ra mindössze 10 millió dollárt hitelt vett fel, és a tartozás azóta 2 millió dollárra csökkent (Tádzsik Köztársaság Pénzügyminisztériuma, 2021). 2013 és 2015 között a CDB és a Kínai Népi Bank [People's Bank of China] öt különálló hitelígéretet tett a tádzsik állami tulajdonú Amonatbank banknak, amelyek kumulatív értéke mintegy 91 millió dollár volt.⁹ Továbbra sem világos, hogy ezt a pénzt végül folyósították-e. Lehetséges, hogy elrejtették, mivel nem közvetlen kölcsönről van szó a tádzsikisztáni kormány számára. Akárhogy is, az összeg csekély a kínai Exim Bank által nyújtott hitelekhez képest. Az Exim Bankon kívüli hitelezők 2015 óta nem tettek nagy összegű hitelígéretet a tádzsikisztáni kormánynak vagy a kormányhoz kapcsolódó szervezeteknek. Összevetésképpen Kirgizisztánban az Exim Bank mellett más hitelezők is tettek hitelígéreteket (bár továbbra sem világos, hogy ténylegesen folyósították-e azokat) kirgiz bankoknak, azonban ezek a hitelígéretetek 10 millió dolláros nagyságrendűek, szemben az Exim Bank által ténylegesen folyósított több mint 1,5 milliárd dollárral.¹⁰

Mindössze két vállalat építette meg e fontos infrastrukturális projektek nagy részét Kirgizisztánban és Tádzsikisztánban. A China Road and Bridge Corporation (továbbiakban CRBC) építette az utakat, a TBEA (a korábbi Tebian Electric Apparatus) néven ismert vállalat pedig az elektromos hálózatokat és erőműveket. Ezek közül számos projekt már régóta tervben volt, de egyik állam sem volt képes egyedül finanszírozni őket.

Bár a gazdaságpolitikai célú kínai (állami) bankok nagyrészt leállították az új infrastrukturális projektek finanszírozását Tádzsikisztánban és Kirgizisztánban, kínai vállalatok időnként továbbra is finan-

9 Az adatok az AidData adatbázisból származnak. Az adatbázisban az egyes hitelnyújtási ígéretekre vonatkozó projektazonosítók a következők: 72549, 40488, 72544, 69997 és 72802. (Custer, S., Dreher, A. et al., 2021)

10 uo.

szíroznak infrastrukturális beruházásokat Közép-Ázsiában. Egyes cégek multilaterális bankok pályázatait nyerik el, például a Hunan Road and Bridge Construction Group 2021-ben kezdte meg egy út építését Tádzsikisztánban, amelyet az Ázsiai Fejlesztési Bank [ADB], a Kőolaj-exportáló Országok Szervezete [OPEC] Nemzetközi Fejlesztési Alapja [Fund for International Development] és a tádzsikisztáni kormány finanszírozott. Kína és Kazahsztán összesen 55 projektről állapodott meg, amelyek közül több a villamosenergia- és közlekedési infrastruktúrát érinti. Ezek közül néhány valószínűleg gazdaságpolitikai célú kínai állami banki finanszírozással fog megvalósulni, de ezek viszonylag kis részét képezik egy olyan megállapodásnak, amely elsősorban az ipari fejlesztésekre összpontosít (Asia Plus, 2021).

A 2000-es évek végén további kínai befektetők kezdtek el Közép-Ázsiában üzletelni, de ezek a cégek az iparágak széles skáláján helyezkedtek el. Általánosságban ezek a vállalatok az egyre fokozódó kínai versenyfeltételek és a gyakran jelentős ipari túltermelés elől igyekeztek elmenekülni. Közép-Ázsia kevésbé intenzív versenyt jelentő piacokat kínált a régió nehéz üzleti környezete ellenére is (van der Kley, 2020). Az alacsonyabb munkaerőköltségek és az adókedvezmények is vonzóak voltak, melyek néhány, kedvezményeket biztosító kormány részéről érkeztek.

Ezek a vállalatok képviselték a kínai befektetők első közép-ázsiai hullámát, akik a kínai túltermelés és az egyre nehezedő kínai körülmények miatt a gazdasági tevékenység egy új szakaszát indították el. Hszü Csing-Ping alatt Kína központi vezetése arra törekedett, hogy a 2013-ba elinduló BRI [Belt and Road Initiative, magyarul Egy Övezet Egy Út program] részeként az ország ipari túltermelését a tengerentúlra helyezze át. A kínai kormány azonban már ezt megelőzően is arra ösztönözte az ország állami és kereskedelmi bankjait, hogy a „Go Out” politika részeként olcsó finanszírozást nyújtsanak a tengerentúli beruházásokhoz.

A BRI sokkal egyértelműbb politikai kommunikációhoz vezetett Kína és a közép-ázsiai kormányok között (Yau, 2020). 2014 decemberében például Li Ko-csiang kínai miniszterelnök kazahsztáni látogatása során egy 18 milliárd dolláros megállapodást kötöttek meg a két ország ipari együttműködéséről, bár megint csak nem világos, hogy ez mennyiben valósult meg (Beijing News, 2016). Li miniszterelnökhöz közel 300 kínai üzletvezető csatlakozott az út során, és a kazahsztáni kormány

egy közel 80, megfontolásra bocsátott projektjavaslatot tartalmazó listát készített kínai kollégáik számára (Xinyi, 2014). Kína és Kazahsztán 2015-ben létrehozott egy 2 milliárd dolláros alapot, hogy beindítsák a Kínából Kazahsztánba irányuló ipari technológia-transzferek tervezését (Reuters, 2015). 2019-re a projektek közül több mint 50 került jóváhagyásra, és közülük legalább 15 már be is fejeződött, bár ez utóbbiak közül néhány már 2013 előtt elkezdődött (Simonov, 2019).

Az alábbi 1. táblázat azt mutatja, hogy bár a listán szerepelnek közlekedési és erőmű projektek is, a hangsúly egyértelműen az iparra helyeződik.¹¹ Ha az ásványi anyag feldolgozás, a szénhidrogén-feldolgozás, a gyártás, a vegyipari termelés és az agráripari vállalkozások ipari projekteknek minősülnek, akkor ezek a projektek a kormányközi megállapodásban szereplő projektek értékének 72,6 %-át teszik ki.

1. táblázat

A kormányközi megállapodás keretében született projektek értéke

A kormányközi megállapodás keretében született projektek értéke

Projekt típusa	Befejezett projektek	Engedélyezett projektek	Tervezett projektek	Összes érték (amerikai dollárban)
Ásványfeldolgozás	2	3	6	7,4 milliárd
Szénhidrogén feldolgozás	3	1	3	5,5 milliárd
Ipari termelés	5	2	4	1,8 milliárd
Vegyipari termelés (nem szénhidrogének)	0	0	2	2,8 milliárd
Agráripár	2	2	1	387 millió
Egészségügy	0	0	1	189 millió
Pénzügyi	1	0	0	13 millió
Ásványkitermelés	0	0	1	1,5 milliárd
Fosszilis tüzelőanyaggal történő villamosenergia-termelés	0	0	3	1,4 milliárd
Megújulóenergia-termelés	5	2	2	680 millió
Közlekedés	1	2	1	2,9 milliárd
Vízfeldolgozás	0	1	0	60 millió
Összesen	19	13	24	24,6 milliárd

Forrás: Kazakh Invest 2019.

11 A lista a Kína-Kazahsztán közös projektlistájából származik. Az eredeti lista a projekteket különböző iparáganként sorolta kategóriákba, azonban nem tett különbséget a nyersanyagok kitermelését és feldolgozását illetően, tehát az ásványi nyersanyag-kitermelésre és az ásványi nyersanyag-feldolgozásra irányuló projekteket azonosnak minősítette. Az ebből származó adatvesztést elkerülendő, jelen tanulmány szerzői új kategóriákat alkottak meg a különböző projektek csoportosítására. (Kazakh Invest, 2019)

A finanszírozási modell projektenként változik. Egyes projektekbe a kínai szereplők közvetlenül, gyakran vegyesvállalatokon keresztül fektetnek be. Más esetekben a gazdaságpolitikai célú kínai [állami] bankok biztosítanak kölcsönt a kazah államhoz kapcsolódó szervezeteknek, beleértve néhány villamosenergia- és közlekedési projektet is (de ezek a GDP kisebb arányát teszik ki, mint a korábbi, ezekhez hasonló kirgiz és tádzsik projektek). A CDB például 2 milliárd dollárt adott kölcsön a kazahsztáni állami vagyonalap egyik leányvállalatának, a Samruk-Kazynának, hogy segítsen finanszírozni egy 2,6 milliárd dolláros műanyaggyárat, amely a nyugat-kazahsztáni Atyrau városában épül (Pricom, 2020). Ebben az esetben a felek a build-transfer (BT)¹² modellt alkalmazták, amelyben az érintett kínai vállalatok megépítik a projektet, majd átadják azt a kazah partnernek üzemeltetésre. Előfordul, hogy az érintett kínai vállalat egy ideig üzemelteti a projektet, mielőtt visszaadná azt. Ebben az esetben egy kazah állami vállalat fogja üzemeltetni az erőművet, miután a kínai építő cég befejezte az építkezést. Ez egyike a több hasonló BT-projektnek, amelyet kínai befektetők vállaltak el az országban.

A BT-projektek mind a kazah kormány, mind az országban befektető vagy működő kínai vállalatok számára vonzóak. Kazahsztán számára előnyös, hogy az ilyen üzletek általában olyan iparágak kiépítését segítik elő, amelyekkel az ország történelmileg nem rendelkezett korábban, és amelyeket kazah cégek nem tudnának saját erőből kiépíteni. A kínai vállalatoknak a maguk részéről meg kell építeniük a projekteket, de mentesülnek a kazahsztáni üzleti tevékenységre gyakran jellemző nehézségek és akadályok alól.

A rendelkezésre álló bizonyítékok arra utalnak, hogy a kazahsztáni jelenlétüket elmélyítő kínai cégek és a kínai kormány az országból jövő húzóerőkre reagáltak. 2014 januárjában Nurszultan Nazarbajev kazah elnök ismertette a 2030-ig, illetve 2050-ig kitűzött ipari célokat, amelyekben felvázolta a folyamatos gazdasági növekedés ütemtervét. Az egyik legfontosabb stratégia az volt, hogy „új iparágakat kell fejleszteni, hangsúlyt fektetve az exportorientált, nem energetikai

12 A szakirodalomban és a világhálón sokkal elterjedtebb a Build-operate-transfer (BOT) elnevezés, azonban a szerző végig BT-projektként hivatkozik rájuk – *a szerk.*

szektor bővítésére”. (Nazarbajev, 2014) Ezek a tervek Kazahsztán 2010-2014-es és 2015-2019-es célzott iparosítási terveit egészítik ki, amelyek a természeti erőforrások előállítására és feldolgozására szolgáló létesítmények bővítésére irányultak (Kazahsztáni Miniszterelnöki Hivatal, 2019).¹³ 2014 novemberében (amikor Li kínai miniszterelnök decemberi útjának tervezése már elkezdődött) a kazah kormány bejelentette a *Nurly Zhol* országos szintű iparfejlesztési programot, amely a gazdasági megújulásra törekedett, és olyan ágazatokban igyekezett vállalkozásokat vonzani, mint a közlekedés, az energia, valamint az élelmiszer- és vegyipar, a gépgyártás és egyéb iparágak. Ezen területek hangsúlyozása egybeesik azzal, amit a kínai cégek 2015 óta kínálnak.

Kazahsztán Kínával elért sikerét követően a szomszédos országok is igyekeztek követni. Egy 2015 decemberében tett pekingi látogatás során Temir Szarijev, az akkori kirgiz miniszterelnök kijelentette, hogy Kirgizisztán a kínai ipari termelési kapacitás újabb közép-ázsiai célpontjává kíván válni. Hat hónappal később, amikor Wang Yi kínai külügyminiszter Biskekbe látogatott, Erlan Abdyldaev akkori kirgiz külügyminiszter negyven Kínának benyújtott projektről nyilatkozott (Sputnik, 2016). Ezek közül a Kínát érintő, Kirgizisztán által javasolt beruházások közül kevés, de leginkább egy sem valósult meg. Tádzsikisztán eközben soha nem hozott nyilvánosságra listát a konkrét projektekről, de az „ipari kapacitás” kifejezés 2017-ben elkezdett megjelenni Dusanbe Pekinggel tett bilaterális megállapodásaiban.¹⁴ Ez

13 Az alábbi prezentáció Kazahsztán iparosításáról 2015 és 2019 között. A 11. dia a program céljait mutatja be, az első célkitűzés a hozzáadott érték és a hatékonyság növelése a természeti erőforrásokat feldolgozó iparágakban. A második célkitűzés a gyártásfejlesztés felgyorsítása. Lásd BMF Group LLP, Kazakhstan Industrialization Roadmap 2015–2019. <https://www.slideshare.net/KazCham/kazakhstan-industrialization-roadmap-2015-2019>.

14 Kína és Tádzsikisztán 2019-es közös állásfoglalása kimondja: „A két fél megerősíti az ipari kapacitást és a beruházásokban való együttműködést, valamint támogatja a hazai vállalkozásokat a beruházásokban és az ipari parkok építésében.” (Sydney Kínai Konzulátus, 2019) Egy 2017-ben közösen tett nyilatkozat szerint „Kína és Tádzsikisztán előrelépést értek el az ipari kapacitás és a beruházási együttműködések terén... Kína támogatja az ipari parkok építését Tádzsikisztánban és törekedni fog a kínai vállalatok és Tádzsikisztán közötti együttműködésre a termelésben.” (Állami Tanácsi Információs Iroda, 2017) Hszi Csin-ping 2014-es közép-ázsiai látogatása során egy cikket közölt egy tádzsikisztáni újságban, amelyben nem tett említést az ipari kapacitásnövelésről. (Horvátországi Kínai

tükrözi a háttérben meghúzódó tádzsik érdekeltséget a szomszédaiak utánzásában: az új iparágak létrehozására irányuló együttműködés gondolata már 2017 előtt is felmerült.

Bizonyos szektorokban a kínai befektetők segítettek Tádzsikisztán exportágazatainak létrehozásában. A tádzsikisztáni aranybányászat például hét év alatt 2,4 tonnáról 8,1 tonnára emelkedett 2019-re, és a termelés nagy része mindössze egyetlen kínai-tádzsik vegyesvállalatból származik (Asia Plus, 2013). Hasonlóképpen, egy ötéves időszak alatt Tádzsikisztán a cement nagy részét importáló országból a belföldön előállított terméktöbbletének exportőrévé vált. (van der Kley, 2016) 2018-ra az ország közel 4 millió tonna cementet termelt, és 1,4 millió tonnát exportált – ez az ország hazai iparának szembetűnő fordulatát és növekedését jelenti (Asia Plus, 2019). Ennek a cementnek a túlnyomó többségét kínai cégek gyártották a tádzsikisztáni gyárakban.

Összességében Kína szerepe jelentős, de nem domináns Tádzsikisztán exportpiacain. A becslések változóak, de Tádzsikisztán három legnagyobb exportcikke a fémércek, az alumínium és a gyapot (Tádzsikisztáni Köztársaság, 2021). Amint fentebb vázoltuk, a kínai cégek nagymértékben részt vesznek a fémércek kitermelésében: az alumíniumexportot a Talco nevű tádzsik állami tulajdonú cég uralja. Annak ellenére, hogy a kínai cégek bejelentették a Talcoval kötött látszólagos megállapodást, kevés bizonyíték van arra, hogy ezek a gyakorlatban meg is valósultak volna (Biswas, 2019). A kínai cégek feldolgoznak némi gyapotot, de egyelőre nem fektetnek be nagymértékben a gyapottermesztésbe (Bingqing, 2019).

Ez a kínai beruházás nem biztos, hogy elegendő lesz Tádzsikisztán általános exportprofiljának javításához, mivel az ország GDP-jének mindössze 12,3%-át teszi ki az export (IMF, 2020). Összehasonlításképpen, Kazahsztán exportja a GDP 36,4%-át teszi ki jelenleg amerikai dollárban (Világbank, 2021). Tádzsikisztánról köztudott, hogy rendkívül korrump, és még mindig egy viszonylag zárt gazdasági modellre támaszkodik, így az ország valószínűleg küzdeni fog a munkahelyteremtéssel és a lakosság jövedelmének növelésével a hasznos kínai

Nagykövetség, 2014) Az Emomali Rahmon tádzsik miniszterelnök 2013-as látogatásakor tett közös nyilatkozat sem tesz említést a kapacitásbővítésről. (Állami Tanácsi Információs Iroda, 2014)

beruházásból finanszírozott projektek ellenére is (Transparency Perception Index, 2020).

Üzbegisztán tapasztalatai némileg eltérnek a többi közép-ázsiai országtól. Az ország zárt gazdasággal és elnyomó politikai rendszerrel rendelkezett néhai elnöke, Iszlam Karimov vezetése alatt, aki a szovjet uralom utolsó szakaszától az ország függetlenségének első évtizedein át egészen 2016-ban bekövetkezett haláláig kormányzott. Karimov idején Kína gazdasági szerepe csekély maradt Üzbegisztánban. A 2016 decemberében hatalomra került Shavkat Mirziyoyev elnök alatt azonban Üzbegisztán gazdaságilag nyitottabbá vált. A szénhidrogénekhez való korlátozott hozzáférésén túl ez a váltás jelentette Kína növekvő szerepvállalásának kezdetét az üzbég gazdaságban.

Mirziyoyev üzbegisztáni kormányzása alatt a kínai vállalatok nagyrészt az üzbég kormány érdekeihez fűződő ágazatok nem hivatalos listájáról válogatták össze a projekteket. Üzbegisztán 2035-ös fejlesztési stratégiája szerint az országnak modernizálnia és növelnie kell mezőgazdasági és textilipari ágazatainak exportkapacitását, különös tekintettel a feldolgozási technológiák fejlesztésére (Üzbég Nagykövetség, 2018). Így 2019 végén Üzbegisztán kijelentette, hogy 2020-ban leállítja a nyersgyapot-exportját, és helyette a saját hazai textiliparát ösztönzi (Kun.uz, 2019).

A Csiangszu tartományi székhelyű kínai konglomerátum, a Jinsheng Group egy üzbegisztáni textilgyárba fektetett be, amely 2017-ben kezdte meg működését. A 22 000 tonna pamutfonal éves termelésével a gyár termékeinek 95%-át exportálják, és ezek felét Kínának adják el (China Cotton Textiles Association, 2019). A foshani székhelyű Xin Zhong Yuan Ceramics 2017-ben kezdte el egy 150 millió dolláros kerámiagyártó üzletágnak a kiépítését Üzbegisztánban. (Taocheng Daily, 2017) Ahogy a beruházást magyarázó vállalati közlemény megjegyezte, „Üzbegisztánban viszonylag olcsó az agyagipar nyersanyagai és az energia”, hozzátéve, hogy „a helyi fogyasztói piac nagyon nagy” (uo.).

2021 márciusában Peking és Taskent megtették a kezdeti lépéseket a kínai befektetések Üzbegisztánnal való ipari együttműködésbe történő becsatornázásának hivatalosabb kormányzati keretek közé terelése felé. Egy virtuális találkozó során mindkét kormány elkötelezte magát

a kereskedelem, a beruházások és az ipari kapacitásépítés terén folytatott együttműködés elmélyítése mellett (Uz Daily, 2021).

Ugyanezen a találkozón a két fél megvitatta a „vegyi, elektromos, bőr- és textilipari [...] és építőanyag-ipari” együttműködés fokozását (uo.). Megállapodást kötöttek arról, hogy nagy kínai vállalatokat vonzának Üzbegisztánba, és az üzbegisztáni kormány 40 projektötletet állított össze a leendő kínai befektetők számára (uo.). Ezek az erőfeszítések hasonlóak a Kazahsztánban történőkhöz, mivel a kínai vállalatok mindkét ország kormányával együttműködve a kazah nemzeti fejlesztési tervekkel összhangban álló potenciális projektek beáramlását dolgozták ki. A kazahsztáni esethez hasonlóan a kínai gazdaságpolitikai célú [állami] bankok 2015 óta ígértek pénzt az üzbég kormánynak közlekedési és erőművi projektekre, de ezek kis összegek a legnagyobb – 1,2 milliárd dollárra becsült és 2017-ben aláírt – hitelhez képest, amelyet a CDB az Uzbekneftegaznak nyújtott az Oltin Yo'l gázfeldolgozó üzemre.¹⁵

A négy közép-ázsiai állam kinyilvánított céljai megegyeznek: a Kínával való együttműködés kihasználása a befektetések bevonása érdekében, amelyek segíthetnek a helyi exportágazatok fejlesztésében. A kínai kormány azt állítja, hogy segíteni akar nekik e célok véghezvitelében. A négy ország között azonban jelentős különbségek mutatkoznak céljaik elérésében és a valódi exportágazatok létrehozása terén. A kínai vállalatoknak, nem pedig állami bürokrátáknak vagy gazdaságpolitikai kínai állami bankároknak kell ezeket a projekteket fejleszteniük és megvalósítaniuk. Így nem meglepő módon a régió legnagyobb gazdaságai, Kazahsztán és Üzbegisztán iránt nagyobb az érdeklődés.

TÖREKVÉS A HELYIEK ALKALMAZÁSÁRA ÉS BEFEKTETÉSEK A HUMÁN ERŐFORRÁSBA

A kínai cégek lépéseket tesznek a kihívás megoldása érdekében, amit az jelent, hogy miközben igyekeznek kielégíteni a helyi kormányzati tisztviselők azon igényeit, hogy a cégek több gazdasági

¹⁵ Az információ az AidData adatbázisból származik, a releváns projekt azonosítója: 53686. Az adatbázisban a közlekedési és az erőműre vonatkozó projektazonosítók: 54144, 54146 és 54385. (Custer, S., Dreher, A. et al., 2021)

értéket teremtsenek a régióban, úrrá legyenek a Kína-ellenes érzelmeiken Közép-Ázsiában. Miután évekig kínai munkaerőt importáltak bizonyos projektekhez, szinte valamennyi közép-ázsiai kínai nagyvállalat jelentős erőfeszítéseket tesz az iránt, hogy a munkaerő lokálisabb legyen.

A kínai lokalizációs gyakorlatok a régióban nem egységesek, a kínai vállalatoknál azonban a munkaerő-felvétel, a humán erőforrás-fejlesztés és a közép-ázsiai munkavállalók képzettségének fejlesztése folyamatban van. Mára szinte valamennyi nagy kínai cég jelezte, hogy közép-ázsiai munkaerőt kíván alkalmazni, a különbség közöttük csak az, hogy milyen gyorsan teszik ezt.

Korábbi kutatásában a tanulmány egyik társszerzője a helyi munkaerő-felvétel relatív szintjét vizsgálta a kirgizisztáni és tádzsikisztáni nagy kínai beruházási projekteknél. A 4. táblázat ennek a vizsgálatnak az eredményeire épül (van der Kley, 2020d).

2. táblázat

A jelentős kínai beruházások lokalizálása Kirgizisztánban és Tádzsikisztánban

Projekt [ország]	Befektető	Helyi munkaerő aránya a kezdetekben	Helyi munkaerő aránya később	Megjegyzések
Zhongda-i olajfinomító [Kirgizisztán]	Shaanxi Coal and Chemical Industry	30% egy 2013-as riport alapján, melyben a helyi kormányzó a helyi munkaerő felvétel arányának növekedését 90%-ra ígérte.	67%, 873 munkásból 586 helyi munkás volt egy 2016-os interjú szerint, amely az olajfinomító HR vezetőjével készült.	Egy 2016-os interjúban a vállalat HR vezetőjétől hangzott el, hogy az eredeti szerződés előírta, hogy határozatlan időn belül 90%-os arányban kell helyi munkásoknak a vállalatnál dolgozni.
Alтынken aranykitermelés [Kirgizisztán]	Zijin Mining Group (60%-os részese-dés) és a kirgiz KyrgyzAlтын vállalat (40%-os részese-dés)	2012-ben 50% alatt A szerződés 50%-ot írt elő a kivitelezés időszakára. A szakszervezet panaszt tett, mivel ez az előírás nem teljesült.	90% egy 2016-os jelentés szerint.	A vállalat egy korábbi dolgozója szerint kb. 1000 helyi munkást foglalkoztat a vállalat.
Kuru-Tegerek aranybánya [Kirgizisztán]	China National Gold Group	60% egy 2014-es szerződés által készített interjú alapján.	60%, egy dolgozóval készült 2018-as interjú szerint.	Nincs.
Sino-Tádzsik aranyvállalat [Tádzsikisztán]	Tibet Summit Holdings	70% (2014-ben), 1700 munkásból 1200 helyi volt, egy bányászokkal készített interjú szerint. Egy másik forrás szerint 650 kínai munkás volt, ami a helyi munkavállalók arányát 62%-ra helyezi az összes 1700 munkáshoz képest.	70% körül, a vállalat képviselője szerint, aki 2017-ben választott a részvényesek kérdéseire.	A vállalat egy szóvivője úgy nyilatkozott, hogy a cél 90%-ban helyieket foglalkoztatni.

Projekt [ország]	Befektető	Helyi munkaerő aránya a kezdetekben	Helyi munkaerő aránya a későbbiekben	Megjegyzések
Zeravshan Aranybánya [Tádzsikisztán]	Zijin Mining Group	2011-ben 1500 helyi dolgozója volt, a teljes arányszám nem ismert.	Egy mélyreható Sputnik jelentés alapján 97%, a bánya 2229 embert foglalkoztat, akiknek csupán 2,6%-a kínai állampolgár.	Nincs.
Huaxin Gayur Cement (A Yovon cementgyárat üzemeltető vegyesvállalat) [Tádzsikisztán]	Huaxin Cement	A Xinhua 2016-os jelentése szerint 70%, ami 250 helyi munkavállalót jelent. A jelentés egy helyszíni látogatást és a Yovon arányára 79%, a 340 dolgozatójának nyilatkozatát is tartalmazza.	Egy 2020-as interjú alapján, amely a tádzsik Huaxin vezetőjével készült, a helyi munkások 79%-a, a 340 dolgozó közül 270 helyi.	A tádzsik Huaxin szóvivője úgy nyilatkozott, hogy a tervek szerint a kínai munkavállalók számát 50 alá tervezik csökkenteni, és helyiekkel pótolni a kiesett munkaerőt.
Huaxin Gayur Cement (Sugd régió) a Sugd cementgyárat üzemeltető vegyesvállalat [Tádzsikisztán]	Huaxin Cement	Maximum 63%. Az Asia Plus 2015-ös jelentése alapján az építkezés alatt a 800 munkásból 500 helyi volt.	Nem ismert.	Tádzsikisztán elnöki sajtóosztálya azt állította 2016-ban, hogy a helyi munkavállalók aránya 90% felett volt a gyár megnyitásakor.
Dangara Textilgyár [Tádzsikisztán]	Xinjang Zhongtai Chemical Company	Rengeteg helyi munkavállaló, a cikk szerzőjének saját tapasztalatai szerint.	A Xinhua 2019-es jelentése alapján 630 munkavállaló közül 600 helyi volt, így 95%-ra emelve a helyiek arányát.	Nincs.

Forrás: Holdoshev 2014.; Eraliev 2016.; Rasul-Zade 2014.; Khamrabaeva 2011.; Xinhua 2016.; Asia Plus 2015; Xinhua 2019. és a szerző által gyári munkásokkal 2016 és 2020 között készült interjúk alapján.

Kazahsztánban sokkal több kínai cég van, mint a régió más részein, így nehéz megragadni a lokalizációs erőfeszítések teljes terjedelmét és intenzitását az ország összes nagyobb kínai projekthelyszínén. Ennek ellenére erős bizonyítékok vannak arra, hogy néhány nagyobb kínai cég már jelentős eredményeket ért el a munkaerő összetételének lokális voltát illetően. A CNPC, amely a legnagyobb kínai befektető Kazahsztánban, azt állítja, hogy az országban dolgozó munkaerő 97%-át helyiek teszik ki (CNCP, 2021). A két nagy kínai távközlési szereplő – a ZTE és a Huawei – alkalmazottai a kutatási interjúk során a szerzők egyikének azt mondták, hogy a kazahsztáni üzleti tevékenységükben dolgozók több mint 80%-a helyi.¹⁶

¹⁶ Két szerzői interjú az említett cégeknél dolgozó kazah állampolgárokkal, 2017 és 2018.

Az 5. táblázat a 100 millió dollárnál nagyobb értékű, befejezett és részben megépített projekteket mutatja be, amik szerepeltek a Kína és Kazahsztán által összerakott, a Kína-Kazahsztán Kormányközi Keretmegállapodásban is szereplő projektek listáján (ami azt jelenti, hogy néhány korábbi nagy szénhidrogénprojekt nem szerepel benne). A legtöbb ilyen projektről nyilvános nyilatkozatokat tettek közzé, amelyekben azt állítják, hogy többnyire helyieket alkalmaznak. Ezek a példák azt mutatják, hogy a kínai cégek a helyi nyomásnak engedve és a helyi munkavállalók alacsonyabb béreinek előnyeit kihasználva lokalizálják a munkaerőt.

3. táblázat

A helyi munkaerő arányai a Kína-Kazahsztán Kormányközi Keretmegállapodásban szereplő nagy projektek esetében

Projekt (vállalat)	Befejezés dátuma és a projekt értéke	Megjegyzések a helyi munkavállalásról
Autó összeszerelő-üzem (China General Technology)	A projekt 2018-ra készült el (a tervek szerint 2021-ben bővítik ki). 1,1 milliárd amerikai dollár	A SaryarkaAvtoProm-mal alkotott vegyesvállalat 51%-ban a kínai fél tulajdonában van. A vállalat nyilvános nyilatkozatai szerint a gyár a helyieknek fog munkahelyeket biztosítani. A projekt az előrejelzések szerint 50%-ban akar helyieket foglalkoztatni, de ez magában foglalja a beszállítói és vállalkozói dolgozókat is. (Nem világos, hogyan számították ki ezt a számot.) A Kazakh Invest szerint 500 állandó munkahelyet teremtett a projekt.
Orda Üveggyár Kyzylorda régióban (China Triumph International Engineering)	2020-ban készült el a projekt. 198 millió amerikai dollár	A tervek szerint 2019-ig 160 kínai és 160 helyi dolgozót foglalkoztatnának az üzemben. 2020-ra hatvan kínai és 260 helyi alkalmazottat terveztek. 2021-re tíz kínai alkalmazott dolgozna 310 helyi lakos mellett, a Kizilordai Ipari és Innovációs Fejlesztési Osztály vezetőjének 2018-as megjegyzései szerint. (Nem világos, hogy ezek a tervek megvalósultak-e.) A Kazakh Invest szerint ez a projekt 226 állandó munkahelyet teremtett.
A Shymkent olajfinomító helyreállítása (China Petroleum Engineering and Construction Corporation)	Az 1. ütem 2017-ben, a 2. ütem 2018-ban készült el. 2,1 milliárd amerikai dollár	Build-transfer modell szerinti projekt. Az építkezés csúcspontján 7000 munkás dolgozott a helyszínen, 70%-uk kínai és 30%-uk helyi. Néhány kínai mérnök továbbra is technikai támogatást nyújt, és időnként karbantartó csapatok látogatnak ki Kínából. A Kazakh Invest szerint ez a projekt 2296 állandó munkahelyet teremtett.

HOGYAN ÖSZTÖNÖZTE LOKALIZÁCIÓRA KÖZÉP-ÁZSIA A KÍNAI CÉGEKET?

Projekt (vállalat)	Befejezés dátuma és a projekt értéke	Megjegyzések a helyi munkavállalásról
Kyzylorda-i cement gyár (Gezhouba Group)	2019-ben fejeződött be. 177 millió amerikai dollár	Beruházási projekt. A kazahsztáni kínai nagykövetség állította szerint a projekt közvetlenül 200 helyi lakost foglalkoztat, közvetve pedig 400 munkahelyet teremtett. Az építkezés alatti foglalkoztatásról nem áll rendelkezésre információ. A Kazakh Invest azt állítja, hogy a projekt 260 állandó munkahelyet teremtett.
100 Megawattos nap-erőmű építése (Universal Energy)	2019-ben fejeződött be. 107 millió dollár	Kazah partnerrel vegyesvállalat. Az Universal Energy azt állítja, hogy a projekt építése, üzemeltetése és fenntartása során több száz munkahely jött létre a helyiek számára. A kazah energiaügyi minisztérium szerint 35 állandó munkahelyet teremtettek a helyek számára. A Kazakh Invest szerint ez a projekt 32 állandó munkahelyet teremtett.
Acélsző gyár (China National Petroleum Corporation)	2021-re tervezve. 100 millió amerikai dollár	Vegyesvállalat a KazMunayGas-szal. A vegyesvállalat egyik alkalmazottja elmondta, hogy a kazahsztáni projekteket tekintve a felvettek mintegy 90%-a helybéli. A Kazakh Invest szerint a vállalkozás 300 állandó munkahelyet teremt a régióban.
Nukleáris üzemanyag-előállító üzem (China Guangdong Nuclear Power Group)	Számtalan megállapodás és szerződés született 2014 és 2016 között, mire 2020-ban véglegesedtek a tervek. Az új blokk 2021 végén nyílik meg.	A kínai vállalat 49%-os részesedést vásárolt a Kazatomprom leányvállalatában, az Ortalykban, és finanszírozta egy új üzemanyaggyártó üzem fejlesztését. Az új vegyesvállalat számos kazahsztáni uránlelőhely feltérési és kitermelési jogával is rendelkezik. A vegyesvállalat azt állítja, hogy az üzem több mint 130 új munkahelyet teremt. A Kazakh Invest szerint a projekt 129 állandó munkahelyet teremt.
Műanyag gyár (China National Chemical Engineering)	A gyár előreláthatólag 2021. őszén nyílik meg. (Az építési költségek 19 milliárd amerikai dollár voltak, míg a Kazakh Invest becslései szerint a beruházás teljes költsége 2,6 milliárd dollár volt.)	A China National Chemical Engineering által épített Build-transfer projekt. Az építkezés csúcspontján közel 2000 munkás dolgozott a helyszínen: közülük mintegy 1500-an kazahsztániak voltak, a vállalat egyik alkalmazottjával készült interjú szerint. Az építkezés végén a gyárat a Kazakhstan Petrochemical Industriesnek adják át, amely 586 helyi lakost fog foglalkoztatni. A Kazakh Invest szerint a projekt 550 állandó munkahelyet fog teremteni.
A Zhanatas-i 100 Megawattos szélenergia-erőmű építése (China Power International Holding Limited)	2020-ban részben nyílt meg, majd 2021 végén befejeződött a beruházás. 150 millió amerikai dollár (a Kazakh Invest szerint), vagy 160 millió dollár (a vállalat forrásai szerint)	A China Power International Holding és a Visor Capital vegyesvállalata, a projektet az Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bank, az Európai Újjépítési és Fejlesztési Bank és a Kínai Ipari és Kereskedelmi Bank közösen finanszírozza. Az építési szakasz csúcspontjában várhatóan 250 munkásra lesz szükség. A projekt környezeti és társadalmi elemzése szerint a munkások többsége a közeli falvakból és Zhanatas városából származik. A karbantartót alkalmaznak majd folyamatos jelleggel. A Kazakh Invest szerint a projekt harminc állandó munkahelyet teremt.

Forrás: Kerimkhanov 2018.; Zakon 2018.; CNCP 2018.; CNCP 2021.; Kazahsztáni Kínai Nagykövetség 2019.; Universal Energy 2019.; Gadimova 2019.; Kazakh Invest 2018.; World Mining News 2021.; Ulba Joint Stock Company 2021.; Caspian News 2020.; China Economic Net 2020.

A KORMÁNYOK ÉS A TÁRSADALMI SZEREPLŐK REGIONÁLIS SZINTŰ NYOMÁSA

Közép-Ázsia kormánytisztviselői – a kirgizisztáni és kazahsztáni szakszervezetekkel és civil aktivistákkal együtt – fokozták a nyomást a kínai vállalatokon a munkaerő lokalizációjának érdekében. A közép-ázsiai kormányok úgy próbálják ösztönözni a helyi munkaerő felvételét, hogy a projektszerződésekben feltételként szabják meg a helyi munkaerő alkalmazását, törvényben rögzítik a helyi munkaerő

arányát valamennyi vagy egyes külföldi finanszírozású projektek esetében, és felső határt szabnak a külföldi munkavállalói engedélyeknek. A múltban kérdéses volt, hogy a kormánytisztviselők hajlandóak-e vagy képesek-e végrehajtani ezeket az intézkedéseket, de a fokozódó figyelem jelei mutatkoznak.

A kazah kormány érezhetően szigorodik a végrehajtás terén. Kazahsztán csökkenti a külföldi munkavállalókra vonatkozó kvótáját, és fokozza az ellenőrzéseket a szabályszegőkkel szemben (Kínai Kereskedelmi Minisztérium, 2020). 2019-ben a külföldi munkavállalók kvótáját 49 000 főben állapították meg, 2020-ban pedig 29 000 főre csökkentették (uo.). A kínai kereskedelmi minisztérium Kazahsztánban való üzletkötésről szóló útmutatója szerint:

„A kazah kormány tovább fokozza a külföldi munkaerőt foglalkoztató vállalkozások ellenőrzését. Az előírásokat megszegő vállalatokkal szemben szigorú fegyelmi intézkedések lépnek életbe. 2019-ben egy kínai finanszírozású vállalkozás, amely autópálya-felújítási projektet végzett Kazahsztánban, megsértette a vonatkozó kazah törvényeket és rendeleteket. Számos kínai munkavállaló üzleti vízummal és utazási vízummal rendelkezett. Ennek eredményeképp a vállalat pénzbírságot kapott, az alkalmazottakat pedig kitoloncolták.” (uo.)

Kazahsztánban a kínai gazdasági projektek miatti tiltakozások gyakrabban irányultak a kazah kormányzat, mint az érintett kínai vállalatok ellen. Így a kazah kormány érzi a nyomást arra vonatkozóan, hogy proaktívan bizonyítsa, a kínai cégek nem szegik meg a törvényeket. A kazah tisztviselők a közvélemény nyomására időnként megakadályoznak bizonyos tevékenységeket, amelyek a kínai vállalkozások számára előnyösek lennének, mint például a termőföldek bérbeadása külföldieknek.

A tádzsik törvények kimondják, hogy a külföldi munkavállalók aránya nem haladhatja meg egy adott vállalat teljes munkaerő-állományának 30%-át, mindemelllett kvótarendszer is működik. A kvóta 2019-ben 7500 fő volt (uo.). Továbbra sem tisztázott, de nem valószínű, hogy Tádzsikisztán szigorúan betartatja a kvótát, bár a 30%-os törvény végrehajtása megváltozott. A kínai nagykövetség dusanbei jelentéseire támaszkodva a Sinosure, a kínai tengerentúli projektek biztosításával

foglalkozó vezető pozícióban levő cég 2015-ös tádzsikisztáni országjelentésében azt írta, hogy 2014 óta a tádzsik tisztviselők nem hivatalosan előírják, hogy minden öt felvett munkaerőből négy helyi munkavállaló legyen (Sinasure, 2015). A kínai kereskedelmi minisztérium 2020-as országjelentése szerint 2016 óta ezt az informális arányt 90%-ra emelték fel (Kínai Kereskedelmi Minisztérium, 2020).

A nagyszabású infrastrukturális és ipari projektek alkalmanként mentesültek a munkaügyi előírások alól. Mégis, ahogy a fenti 4. táblázat mutatja, a legtöbb kínai ipari projekt Tádzsikisztánban komolyan veszi a lokalizációt. A nagyszabású infrastrukturális projektek kimerültek, így ezek munkaügyi felmentése most már nem olyan következetes. Az egyik nagy infrastrukturális projektet, a Dushanbe-2 nevű kombinált hő- és erőművet a TBEA üzemeltette tovább, miután az építkezés 2016-ban befejeződött. A TBEA egyik vezetője szerint az erőmű alkalmazottainak háromnegyede helyi munkavállaló. A TBEA még némi hibalehetőség beleszámítása után is jelentős előrelépést tett azokhoz az időkhöz képest, amikor például 2009-ben, az országban megvalósított első projektjénél a több mint 1000 alkalmazott kevesebb, mint 10%-a volt helyi (Asia Plus, 2009).

Kirgizisztánban is hoztak lokalizációs törvényeket, de az erre irányuló nyomás nemcsak az állam részéről, hanem közvetlenül a helyi szereplőktől is érkezik (Kirgizisztáni Igazságügyi Minisztérium, 2020). Gyakorlatilag minden nagyszabású kínai kereskedelmi vállalkozást valamilyen mértékben megakasztottak a késedelmet okozó tiltakozások Kirgizisztánban. A legtöbb esetben a kínai befektetők olyan cégek, amelyek Kínában nagy tapasztalattal rendelkeznek, de újak a tengerentúli befektetésekben (legalábbis érkezésükkor), különösen a kirgiz társadalmi mozgósítás és polgári akciók viharos világában.

Az új kínai befektetők kezdetben általában hozzák a saját személyzetüket Kínából, és mindig komoly helyi ellenállásba ütköznek Kirgizisztánban. Erre példa a Biskektől délnyugatra fekvő Taldy-Bulak aranybánya. A Zijin Mining Group (egy diverzifikált, Fucsien központú bányavállalat, amely részben a kínai megyei kormányzat tulajdonában van) 60%-os részesedéssel rendelkezik, míg a kirgiz állami cég, a Kyr-gyzAltyn a fennmaradó részt birtokolja: a projektet működtető vegyesvállalat neve Altynken.

A 2010-es évek elején gyakoriak voltak a viták a projekt helyszínén. Nevezetesen 2012 októberében a helyi lakosokkal folytatott vita egy időre elűzte a kínai munkásokat a helyszínről (Linlin, 2012). A helyi politikai és szakszervezeti képviselők azt állították, hogy a vállalat nem teljesítette szerződésben lefektetett kötelezettségét, miszerint az építkezés során fele-fele arányban helyi munkásokat alkalmaz (Holdoshev, 2014). Ez az incidens megkongatta a vészharangokat a kínai vállalatnál, melynek egyik vezetője szerint ezt követően a vállalat fokozatosan egyre több helyi lakost vett fel, és fejlesztette a kirgiz alkalmazottak képzését (CRI Online, 2012).

Más jelek is utalnak arra, hogy a vállalat változtatott addigi magatartásán. A Szabad Európa Rádió/Szabadság Rádió kirgiz nyelvű szolgálata, a *Radio Azattyk* 2016-os jelentése szerint a projekt több mint 1000 dolgozója közül tízből kilenc helyi alkalmazott (Eraliev, 2016). Bár a nézeteltérések nem szűntek meg, a szakszervezetek képviselői most már inkább arra koncentrálnak, hogy a helyi dolgozók bére és munkakörülményei tekintetében érjenek el engedményeket, mivel a helyi alkalmazottak aránya jelentősen nőtt (uo.).

Üzbegisztán a hiányzó láncszem ebben a történetben, részben azért, mert Kína az üzbég gazdaságban (a szénhidrogénexporton kívül) sokkal frissebb szereplő. Kínai kormányzati jelentések szerint Üzbegisztán külföldi munkavállalói kvótája nem központosított. A gyakorlatban az engedélyeket az egyes üzbég államok helyi kormányzatainak kell jóváhagyniuk, ami regionális eltérésekhez vezet. (Kínai Kereskedelmi Minisztérium, 2020) Tádzsikisztánhoz hasonlóan a helyi jogszabályok megkerüléséhez léteznek külön rendelkezések a nemzetközi megállapodásokra (uo.). Itt nem tapasztalható a régió többi országához hasonló egyértelmű törekvés a lokalizációra. A Közép-Ázsiában tapasztalható lokalizációs trendeket figyelembe véve azonban a lokalizációs minták Üzbegisztánban is megismétlődhetnek.

ALACSONYABB BÉREK

A helyi munkavállalók bére Közép-Ázsiában általában alacsonyabb, mint a Kínából bevándorolt munkavállalóké. Bizonyos esetekben ez a tendencia a fokozott lokalizáció egyik hajtóereje volt. Az olcsóbb

bérek hatása a legszegényebb közép-ázsiai országokban (Kirgizisztán és Tádzsikisztán) a legérzékenyebb, de érvényesül a gazdagabb közép-ázsiai országokban is (Kazahsztán és Üzbegisztán).

A kínai cégek a kínai munkavállalók alkalmazásával kapcsolatban magasabb másodlagos költségekkel szembesülnek, mint például „vízumfeldolgozási költségek, a nehéz körülmények között végzett munkáért járó pótlékok és a Kínába és Kínából történő utazások támogatása” (van der Kley, 2020). Csak a külföldi munkavállalói engedélyek költsége évente 2000 dollár munkavállalónként Üzbegisztánban, bár a kínai kereskedelmi minisztérium szerint egyes cégek mentességet kapnak (Kínai Kereskedelmi Minisztérium, 2020). Tádzsikisztánban a külföldi munkavállalási engedélyek csak 300 dollárba kerülnek személynként évente (uo.). Egyes kínai vállalatok megpróbálhatnak spórolni, de elképzelhető, hogy ez a kifizetések további növekedését jelenti majd. Az összes járulékos költség jelentős, ha a közép-ázsiai átlamok átlagbéréhez viszonyítjuk őket (lásd a 6. és 7. táblázatot).^{17,18}

17 A Liepin álláshirdetési weboldalon két külön keresést végeztünk az egyes országok esetében. Az első keresést úgy végeztük el, hogy a keresőmező üres volt, de az ország be volt jelölve, így minden olyan állást kidobott, amelyben az álláshirdető megjelölte az országot. Ez a keresés adta a legtöbb találatot (például az ötvenkét kazahsztáni állás közül negyvennyolcat). A második keresésben az országnevekre kínai nyelven kerestünk rá („hasake” azaz Hasakesitan, ami Kazahsztán kínai neve, vagy „Tajike” a Tajikesitan, Tádzsikisztán kínai neve). Ebből a körből olyan találatokat kaptunk, ahol ezek a kifejezések szerepeltek a munkaköri leírásban. Ezután a szerzők minden egyes állásleírást átolvastak, hogy megnézzék, az adott álláshely valamely közép-ázsiai országban található-e. Ez kis számú olyan találatot eredményezett, amelyek nem jelentek meg a címkézett keresésben. Ha egy országban egy hirdetés duplikáltan jelent meg, azt csak egy pozíciónak számoltuk, mivel egyes álláshirdetők ugyanazt az üresedést többször is meghírdették a weboldalon. Számos pozíciót több országban is meghírdettek. Ezeket az eredményeket minden egyes ország adatai között szerepeltettük, mert torzította volna az eredményeket, ha az egyik országból eltávolítjuk őket, a másiktól pedig nem. Teljes eltávolításuk pedig azt jelentette volna, hogy a valódi álláshirdetéseket kiveszik az eredményekből, ezért továbbra is szerepelnek a számításokban. A bérek mindenhol kínai jüanban kerültek feltüntetésre. Az átváltási árfolyamot 1 kínai jüan = 0,15 amerikai dollár értéken számoltuk a 2021. szeptember 13-i árfolyam alapján. A tádzsikisztáni álláshirdetésekre vonatkozó keresések 2021. szeptember 11-én történtek. A többi ország álláshirdetéseire vonatkozó keresések 2021. szeptember 13-án történtek.

18 Tádzsikisztánban az egy főre jutó havi átlagkereset 1492,5 tádzsikisztáni szomoni. Ezt 2021. október 3-án 131,8 dollárra számították át, az 1 USA-dollár = 11,3 szomoni átváltási árfolyamot használva. Üzbegisztánban a havi átlagkereset 2 968 475,7

A Közép-Ázsiában működő kínai vállalatok közül számos átláthatatlanul működik, ami miatt nehéz közvetlenül összehasonlítani az ugyanabban a projektben dolgozó kínai munkavállalók bérét a helyi munkavállalókéval. Két adat azonban arra utal, hogy a kínai munkavállalók foglalkoztatása általában drágább, mint a helyieké. Először is, a szerzők (2021 szeptember közepén) megnézték a Liepin nevű népszerű álláshirdetési weboldalon a közép-ázsiai szerepkörökre vonatkozó álláshirdetésekből kínált átlagbéreket a kínai munkavállalók számára, ahol a legtöbb szerepkörhöz egy bértartományt is csatoltak. Az egyes országok esetében a kínai álláshirdetésekből szereplő bértartomány alsó és felső határainak átlaga többszöröse volt az adott közép-ázsiai ország átlagbéreinek.

4. táblázat

Egy főre jutó átlagos havi bér Közép-Ázsiában

Ország	Egy főre jutó havi bér átlagosan	Időszak
Kazahsztán	601 amerikai dollár	2021. augusztus
Kirgizisztán	225 amerikai dollár	első negyedév (2019)
Tádzsikisztán	132 amerikai dollár	2021. augusztusi adat
Üzbegisztán	278 amerikai dollár	második negyedév (2021)

Forrás: Kazahsztáni Statisztikai Hivatal 2021.; Kabar 2019.; Asia Plus 2021.; Üzbegisztáni Statisztikai Hivatal 2021.

5. ábra

Kínai munkavállalók havi átlagfizetése a kiközvetített állásokra vonatkozóan Közép-Ázsiában

Ország	Álláshirdetések száma	Átlagos alsó határ (az adott ország átlagbéreinek többszöröse)	Átlagos felső határ (az adott ország átlagbéreinek többszöröse)
Kazahsztán	52	2 923 amerikai dollár (4,9)	4 277 amerikai dollár (7,1)
Kirgizisztán	19	1 524 amerikai dollár (6,8)	2 155 amerikai dollár (9,6)
Tádzsikisztán	62	2 492 amerikai dollár (18,9)	4 030 amerikai dollár (30,5)
Üzbegisztán	43	2 210 amerikai dollár (8)	3 545 amerikai dollár (12,8)

Forrás: lásd a 4. táblázat forrásait.

Ezen általános mintázat ellenére vannak tényezők, amik segítenek megmagyarázni a látszólagos bérszakadékot. A kínai munkavállalók

üzbég szom. Ezt 2021. október 3-án 277,70 dollárra számították át, az 1 USA-dollár = 10 700 szomoni átváltási árfolyamon.

számára alacsonyabb fizetésű állásokat a Liepin kívül más helyeken is meghirdethetnek. A kínai cégek az átlagbérnél többet is fizethetnek helyi alkalmazottaiknak. Továbbá a kínai munkavállalók valószínűleg képzetesebb munkaköröket töltenek be, mint a helyiek. Ennek ellenére a régióban a kínai munkavállalók számára meghirdetett álláshirdetések bérei igen magasak a helyi átlagbérekhez képest. Logikus, hogy a régióban működő kínai vállalatok csökkenteni szeretnék a munkaerő-költségeiket.

Ez a felismerés vezet el a második bizonyítékhoz: A kínai vállalatok nyíltan vállalják, hogy az olcsóbb munkaerő miatt akarnak több helyit alkalmazni. Az egyik ilyen cég a Tajik-Sino Bányavállalat, az egyik legnagyobb kínai befektető Tádzsikisztánban; ólom- és cinkleőhelyeket fejleszt az északnyugati Sughd tartományban. A vállalat egyik képviselője azt hivatalos nyilatkozatot tette, hogy a cég úgy igyekszik csökkenteni a munkaerő-költségeit, hogy a törvényben előírt szinteknél is kisebb arányban alkalmaz kínai munkavállalókat a helyi projekteken:

„A Tajik-Sino Bányavállalat egyik legfőbb versenylőnye a munkaerő-költség. [A vállalat] következetesen három kínai – hét tádzsik arányt tart a kínai és tádzsik munkások között, ahogy a tádzsik kormány előírja. 2016 óta azonban a Tajik-Sino Bányavállalat fokozatosan csökkenti a kínai munkavállalók számát [az említett követelményeken túl]. A vállalat reméli, hogy három-öt év kemény munkával a kínai és a tádzsik munkavállalók aránya egy a kilenchez arányra fog csökkenni a tádzsikovok javára. Jelenleg a Tajik-Sino Bányavállalat által alkalmazott tádzsik munkások havi fizetése nem haladja meg a 300 dollárt. A vállalat azt reméli, hogy a kínai és a tádzsik munkások arányának és az alkalmazottak összlétszámának kiigazításával stabil szinten tudja tartani a kiadásokat, miközben növeli a munkaerő termelékenységét.”

Egy másik nagy kínai befektető, a Zijin Mining Group mind a kirgiz, mind a tádzsik bányákban rendelkezik részesedéssel. A Zijin szintén költségelőnyöket látott a több helyi munkaerő alkalmazásában az említett két országban. A cég vezérigazgatója 2015-ben kiemelte, hogy a magas kínai „munkaerőköltségek” segítettek megalapozni a cég

azon döntését, hogy a tengerentúlra helyezi át az üzleti tevékenységét (Jie, 2015):

„Az emelkedő hazai [kínai] munkaerőköltségekkel és az erőforrások hiányával együtt a bányafejlesztés költségei is emelkednek. A Zijin alapvető versenyképességének megőrzése és egy vezető globális bányászati vállalat felépítése érdekében egyszerűen a „kimozdulást” kell választanunk.”¹⁹

KÉSZSÉGFEJLESZTÉS ÉS A MENEDZSMENT KIHÍVÁSAI A KÍNAI LOKALIZÁCIÓ KÖZEPETTE

Bár a kínai vállalatok törekednek több helyi lakos alkalmazására Közép-Ázsiában, ezt a célt nehéz elérni. Ennek fő okai a következő három strukturális kihívásban keresendők: a szakképzett munkaerő hiánya Közép-Ázsiában, a jelentős kulturális és nyelvi akadályok fennállása a közép-ázsiai munkavállalók képzése és beléptetése során, valamint nehézségek a helyiek vezetői pozíciókba való integrálása körül a képzettségi szintjük fejlesztése hiányában.

A kínai cégek azonban felismerték ezeket a problémákat, és a korábbi, távolságtartó hozzáállásról áttértek arra, hogy befektessenek a helyi munkavállalók képzettségének javításába, számos olyan technikai képzés, tudásátadás és nyelvi program révén, amelyek célja az említett problémák leküzdése.

SZAKKÉPZETTSÉG HIÁNYA

A szovjet korszak iparosítása Közép-Ázsiában nagymértékben támaszkodott a régióba küldött, magasan képzett orosz mérnökökre, valamint a közép-ázsiai iparágak pénzbeli támogatására, amelyek egyébként nem lettek volna versenyképesek. Ez a modell azonban szétesett a Szovjetunió összeomlásával 1991-ben. Az „agyelszívás” és a szakem-

19 Hivatkozás a hivatalos Go Out politikára – *a szerk.*

berhiány súlyos problémákat okozott számos iparágban, mivel a régió legtöbb országa 1991 és 2015 között dezindusztrializálódott.

A kínai kereskedelmi minisztérium a Kazahsztánban folytatott üzleti tevékenységről szóló útmutatójában kiemeli ezt a kihívást a leendő kínai befektetők részére, és azt állítja, hogy „a kazahsztáni ipari dolgozók szakmai képzettsége alacsony, és nagy problémát jelent az alacsony hatékonyság és a dolgozók megtartásának nehézségei. A szakképzett technikusok és a magas színvonalú tehetségek hiányán még javítani kell.” (Kínai Kereskedelmi Minisztérium, 2020). Hasonlóképpen írja a Sinosure is: „Tádzsikisztánban a helyi munkaerő viszonylag alacsony műszaki képességgel rendelkezik, és nem képes megfelelni a fontos pozíciók követelményeinek. Ez több nehézséget is okozott a kínai finanszírozású cégek tadzsikisztáni kereskedelme számára.” (Sinosure, 2015).

Az „agyelszívás” sajátos kihívásokat teremt, mivel Közép-Ázsia szakképzett munkavállalói közül sokan már elhagyták a régiót oroszországi munkalehetőségek miatt. Kirgizisztánban 2019-ben körülbelül 454 000 munkavállaló ment el Oroszországba dolgozni, ahogyan körülbelül 1,2 millió tadzsik munkavállaló, 2,1 millió üzbejisztáni és 136 000 kazahsztáni munkás is. Ugyanakkor fontos észben tartani, hogy a pontos becslések nagyban eltérnek minden ország esetében, és a koronavírus-járvány 2020-ban nagy hatással volt a helyzetre) (The Oxus Society, 2020).

Ahogy a kínai cégek igyekeztek lokalizálni a munkaerőt, növelniük kellett a képzési lehetőségeket a helyi munkaerő fejlesztésének érdekében. Eddig csak a vállalatok biztosítottak célzott műszaki képzést, Kína külügyminisztere azonban 2021 májusában, az öt közép-ázsiai országgal tartott találkozóján azt mondta, hogy a kínai kormány a következő három évben minden országban létrehozza „Luban Műhely” nevű szakképzési központjait, melyek egy legendás kínai kézművesről kapták a nevüket (Kínai Külügyminisztérium, 2021). Ezeknek a kormány által vezetett műhelyeknek a száma még nem ismert, de ez a megközelítés akár a Konfuciusz Intézetek szakmai megfelelőjévé is válhat.

A jelenlegi vállalati képzési programok a szakképzett műszaki dolgozók iránti azonnali keresletre adnak választ a közép-ázsiai kínai projekteken, amelyek nem utolsósorban a régió kormányzati tisztviselői részéről érkeznek, akik a szakképzett munkaerőhiányt akarják

kezelni és újraiparosítani a gazdaságukat. Összességében úgy tűnik, hogy ezek a programok eddig meglehetősen sikeresek a munkakör-specifikus feladatokra képzett munkaerő létrehozásában. A szakképzett munkaerő fejlesztésének lehetőségei közé tartozik a munkahelyi, munkavégzéssel kapcsolatos készségeket fejlesztő képzési és a tanoncidőbe épített szakképzési lehetőségek biztosítása; a munkavállalók Kínában történő képzése; illetve a kettő kombinációja.

6. táblázat

Példák a kínai vállalatok által Kínában közép-ázsiaiaknak tartott továbbképzésekre

Vállalat	Kezdet időpontja	Részletek
China Petroleum Engineering and Constructuon Corporation	2000	Éves gyakornoki képzés Kínában kiválasztott helyi munkavállalók számára az olajfinomítók korszerűsítési igényeinek kielégítésére. 2020-tól 7200 munkavállaló részesült képzésben Kínában.
China National Petroleum Corporation	2002	Éves ösztöndíjprogram gyakornoki program középiszkolát végzettek számára Aktobe régióban, 2017-ig 150 kazah diák vett részt a programon. Éves szakmai gyakorlat Kínában kiválasztott helyi munkavállalók számára, akik közül 2017-ig 300-an részesülnek kínai képzésben. 2017-ig mintegy 9 millió dollárt költöttek képzési programokra.
Tebian Electric Apparatus (TBEA)	2009	Csereprogram kiválasztott kirgiz munkavállalók számára a vállalat hszincsiangi székhelyén.
China Triumph International Engineering	2010	Cyakornoki képzés Kínában a kiválasztott helyi munkavállalók számára, hogy megtanulják a modern cementgyár működését.
Zhenhua Oil	2010	Éves szakmai gyakorlat helyi munkavállalók számára.
Geo-Jade Petroleum Corporation	2014	Éves szakmai gyakorlat Kínában az olajtechnológiákról a kiválasztott helyi munkavállalók számára.
CITIC Group	2014	Kínában aszfaltgyártási technológiákkal kapcsolatos szakmai gyakorlat kiválasztott helyi munkavállalók számára.
Sinopec	2017	Húsz helyi munkavállaló számára szakmai gyakorlat egy egyedülálló finomító modernizációs technika elsajátítására Nanjingban.
China International Water and Electric Corporation	2018	Cyakornoki képzés Kínában kiválasztott helyi munkavállalók számára a Moynak-stílusú vízerőművek üzemeltetésének elsajátítására.
Gezhouba Group	2019	Gyakornoki képzés Kínában a kiválasztott helyi munkások számára a modernizált cementgyártás elsajátítására.
Shaanxi Coal and Chemical Industry Group	2014	Képzés Knában néhány dolgozó számára, akik előléptetéssel tértek vissza. A vállalat képzési partnerséget tart fenn a kínai Északnyugati Egyetemmel.
Henan Guiyou Industrial Group	2018	Ösztöndíj a helyi munkások gyermekeinek, helyi munkások képzése a modern mezőgazdasági gyakorlatok terén.

Forrás: Yunnan Web 2020.; CNCPC 2021.; China Oil Online 2011.; China.com.cn 2017.; Xinhua 2019.; Beijing Triumph International Engineering 2010.; Beijing Petroleum University 2010.; Silk Road Observer 2017.; Kereskedelmi Minisztérium 2019.; Sinopec 2017.; CCTV 2018.; Xinhua 2019.; Xinhua 2017.; Asia Star 2017.

A munkahelyi képzésre azonban nem csak a közép-ázsiai kormányok lokalizációs kvótáinak teljesítése vagy a bérköltségek szabályozása érdekében kerül sor. Szükség lehet rá akkor is, ha egy vállalat kínai technológiákat és berendezéseket importál. A China Central Television (CCTV) kínai műsorszolgáltató egyik dokumentumfilmje azt állítja, hogy a kazahsztáni Pavlodarban egy olajfinomító korszerűsítéséhez szállított technológiák 95%-a Kínában készült. A dokumentumfilmet a helyszínen forgatták, és kínai és kazah technikusokkal készítettek interjúkat (CCTV, 2018). Ahogy egy kínai cég által épített pavlodari alumíniumfeldolgozó üzem alelnöke a CCTV-nek elmondta, gyakran jár Kínába, mert „a technológia folyamatosan frissül, és szükség van a felzárkózásra” (uo.). A dokumentumfilm szerint a kazahsztáni Mujnakban lévő vízerőműben a technológiák 90%-a úgyszintén kínai gyártmány. Ennek eredményeként a Mujnak kazah főüzemeltetője részt vett a Tianwan folyón lévő kínai vízerőművekben zajló képzéseken (uo.). A China International Water and Electric Corporation a CCTV-nek elmondta, a vállalat mintegy negyven kazahsztáni munkást küldött Kínába képzésre (uo.).

Nehéz megmondani, hogy bizonyos iparágakkal foglalkozó vállalatok nagyobb valószínűséggel küldenek-e munkásokat képzésekre Kínába. A fenti 8. táblázat egy pillanatképet mutat több iparág azon vállalatairól, amelyek közép-ázsiai alkalmazottakat küldtek Kínába. Anekdoták szintjén úgy tűnik, hogy minél összetettebbek technikailag a feladatok, annál valószínűbb, hogy az alkalmazottaknak Kínába kell utazniuk a bonyolult berendezésekkel való megismerkedés érdekében. Úgy tűnik, hogy a BT-projektek is megkövetelik, hogy az alkalmazottak Kínába menjenek, mivel az érintett kínai cégek az építkezés befejeztével azonnal átadják az egész műszaki üzemeltetést, így ilyen esetekben kevés lehetőség van a munkahelyen történő képzésre.

Az, hogy a közép-ázsiai helyi alkalmazottak milyen ütemben kerülnek be a kínai cégek vezetői közé, vállalatfüggő. Egyes esetekben egyértelmű a plafon. Az egyik interjúalany, aki egy kazahsztáni nagyvállalatnál dolgozik, a következőket nyilatkozta: „A mi vállalatunknál akad példa arra, hogy a helyieket mérnöki pozícióból vezetői pozícióba léptetik elő. De mindig van egy Kínából érkező felsővezető, aki felügyeli a munkáját. Az előléptetés nagyon gyorsan megtörténhet, ha a helybéli

alkalmazott tud kínaiul.”²⁰ Egy másik kazahsztáni kínai cégnél egy helyi alkalmazott azt állította, hogy a helyiek előléptetése „egészen az igazgatóhelyettesi szintig” történik, de értelemszerűen nem feljebb.²¹ 2018 januárjában a China National Gold Group egyik kirgizisztáni alkalmazottja azt mondta a szerzők egyikének, hogy a vezetői pozíciókat elsősorban kínai alkalmazottak kapják, de hozzátette, hogy „a vezető mérnöki és adminisztratív pozíciókat helyiek kapják, ha van tapasztalatuk”.²²

Lehetséges, hogy a jövőben több helyi vezető lesz a közép-ázsiai kínai cégeknél. A Sinosure 2015-ös jelentése szerint Tádzsikisztán már most is hallgatólagosan megköveteli, hogy a vezető pozíciók 50%-át helyiek töltsék be (Sinosure, 2015). Mivel más közép-ázsiai kormányok és cégek bérköltségek szabályozására irányuló erőfeszítései egyaránt ösztönzik a munkavállalók lokalizálását, a nagy számok törvénye alapján helybéliel is fognak vezető pozícióba kerülni. De még hosszú út áll előttünk addig, amíg a régióban működő kínai cégek vezetése túlnyomórészt helyiekből fog állni.

KULTURÁLIS ÉS NYELVI AKADÁLYOK

A nyelvi különbségek továbbra is akadályt jelentenek a közép-ázsiai munkavállalók továbbképzésére törekvő kínai vállalatok számára, bár egyes vállalatoknál ez kevésbé jelent problémát, mint másoknál. A Huawei egyik közép-ázsiai irodájának dolgozója elmondta, hogy a kommunikáció fő nyelve valójában az angol – nem pedig a kínai, orosz vagy kazah –, és hogy a legtöbb kínai és helyi dolgozó jól beszél angolul.²³ Eközben a ZTE egyik kazahsztáni alkalmazottja elmondta a szerzőknek: „Lehet, hogy esetenként a kínai dolgozók angol nyelvtudása nem olyan jó, de alapvetően ez nem jelent nagy problémát.”²⁴

20 Szerzői interjú egy nagy kínai technológiai cég közép-ázsiai alkalmazottjával, 2018 januárjából.

21 Szerzői interjú egy kazahsztáni kínai beruházás helyi alkalmazottjával, 2018 januárjából.

22 Szerzői interjú a China National Gold Group alkalmazottjával, 2018 januárjából.

23 Szerzői interjú a vállalat egyik alkalmazottjával, 2018 januárjából.

24 Szerzői interjú a vállalat egyik kazak alkalmazottjával, 2018 januárjából.

Ezzel szemben 2018 januárjában a Kirgizisztánban zajló egyik nagy kínai projektben résztvevő interjúalany azt mondta a szerzők egyikének, hogy a nyelvi akadályok konfrontációkat okoztak a kínai és a helyi alkalmazottak között, amikor nem volt elég tolmács.²⁵ Bizonyíték szolgál arra is, hogy a nyelvi nehézségek akadályozták a munkát a Kara Balta-i olajfinomítóban. A vezérigazgató elismerte, hogy a nyelvi akadályok szerepet játszottak a finomító időnkénti késéseiben, és ezt más interjúalanyok is megerősítették (van der Kley, 2020).

Bár a nyelvi akadályok továbbra is problémát jelentenek egyes vállalatoknál, a nagyobb kihívás továbbra is a szakképzett műszaki dolgozók megtalálásában rejlik. Ez szinte minden vállalat számára nehézséget jelent. Mindkét szerző találkozott olyan közép-ázsiaiakkal, akik jól beszélnek kínaiul, de nem tudnak munkát találni a kínai cégeknél, mert a cégek inkább műszaki, mint nyelvi kompetenciát keresnek. A fordítók és tolmácsok önmagukban nem segítenek a lokalizációs célok elérésében. Számos vállalat inkább nyelvi képzést kínál a meglévő dolgozóinak, minthogy kínaiul beszélő közép-ázsiaiakat alkalmazzon, mivel értékeli a meglévő dolgozóik készségeit és tapasztalatát.

Összességében elmondható, hogy a közép-ázsiai kormányok elkötelezettek gazdaságuk iparosítását és a helyi munkaerő továbbképzését illetően. A kínai vállalatok és a kínai kormánnyal való egyre intenzívebb gazdaságpolitikai koordináció a legjobb külső lehetőség a közép-ázsiai kormányok számára a fenti célok megvalósítására a régió országainak régóta fennálló strukturális akadályai ellenére.

Fordította: Hecker Sára

A szöveget az eredetivel egybevetette: Csűrök Adél és Váradai Eszter

25 Szerzői interjú egy kirgizisztáni kínai vállalat kirgizisztáni alkalmazottjával 2018 januárjából.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- A kínai vállalatok segítik Tádzsikisztánt az iparosításban, és elősegítik a helyi foglalkoztatást. Phoenix Television. 2020. április 2. <http://history.ifeng.com/c/7vL4R8JFuyW>
- Állami Tanácsi Információs Iroda (2017). Joint Statement Between China and Tajikistan on Establishing a Comprehensive Strategic Partnership. 2017. augusztus 31. <http://www.scio.gov.cn/31773/35507/htws35512/Document/1562395/1562395.htm>.
- Állami Tanácsi Információs Iroda (2014). China-Tajikistan Joint Declaration on Establishing a Strategic Partnership. 2014. július 23. <http://www.scio.gov.cn/31773/35507/htws35512/Document/1524728/1524728.htm>.
- AkiPress (2017). *China to allocate \$79 mln to Tajikistan for rehabilitation of high-voltage electrical transmission line.* 2021. szeptember 14. <https://akipress.com/news:596374>
- Altynken (2021). *Company Information.* Altynken. 2021. szeptember 15. <http://www.altynken.kg/about/company-altynken>
- Asia-Plus (2009). *From Early November, the North of the Country Will Start Receiving Electricity From the South of the Republic Via the 500 kV South-North Power Lines.* Asia Plus. 2021. szeptember 24. <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/20091028/na-sever-strany-po-lep-500-kv-yug-sever-v-nachale-noyabrya-nachnet-postupat-elektroenergiya-s-y>
- Asia-Plus (2011). *Workers of JV “Zarafshon” protest.* Asia Plus. 2021. szeptember 12. <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/economic/20110912/ra-bochie-sp-zarafshon-protestuut>
- Asia-Plus (2019). *Potential Air Pollutant Exempted from Paying Income Tax.* 2021. szeptember 14. <https://www.asiaplustj.info/en/news/tajikistan/economic/20191003/potential-air-pollutant-exempted-from-paying-income-tax>
- Asia Star (2017). *In Kyrgyzstan, a Young Chinese Man From Henan Used „Chinese Honesty” to Gain His Love.* 2021. október 3. <http://www.asiasatar.com/index.php/wap/industrytrends/395.html>
- Beijing News (2016). *Li Keqiang’s “whirlwind” visit to Kazakhstan for this matter.* http://www.gov.cn/xinwen/2016-11/04/content_5128492.htm
- Beijing Triumph International Engineering (2010). *Kazakh Trainees Start a Training Course on Cement Production Theory and Operation Practice.* 2021. október 3. http://www.btiec.com.cn/bhcms/c_00000008/d_2742.html
- Beishenbek, Eleonora (2013). *A large refinery “Junda” was launched in Kara-Balta.* Azattyk. 2021. október 3. https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan_kara_balta_finomító/25101168.html

- Bingqing, Liao (2019). *Feature: Chinese textile company brings new life to Tajikistan's cotton industry*. Xinhua. 2021. október 3. http://www.xinhuanet.com/english/2019-06/13/c_138138259.htm
- Biswas, Beethika (2019). *China's CMEC to take over stakes in Tajik Aluminium Company in exchange of an investment of US\$545 million*. Alcircle. 2021. szeptember 14. <https://www.alcircle.com/news/china-s-cmec-to-take-over-stakes-in-tajik-aluminium-company-in-exchange-of-an-investment-of-us545-million-49559>
- BMF Group (2014). *Kazakhstan industrialization roadmap 2015 - 2019*. <https://www.slideshare.net/KazCham/kazakhstan-industrialization-roadmap-2015-2019>.
- Browne, Andrew (2005). *CNPC Seals Purchase of PetroKazakhstan*. Wall Street Journal. <https://www.wsj.com/articles/SB113044392402481580> (Letöltve: 2021. szeptember 14.)
- CCTV (2018) *Far-Away Home. One Belt One Road, Kazakhstan Visiting the Bestyubinsky Reservoir*. No. 331. 2021. szeptember 14. <http://tv.cctv.com/2018/04/03/VIDEhuigq2kwfvifj1Q3nmKv180403.shtml>
- Central Asia Energy Co. (2019). *Shaanxi Crafts at the 'Belt and Road' Petroleum Project in Kyrgyzstan*. 2021. október 3. http://www.chinacaec.cn/news_detail.php?id=967
- Central Asia Energy Company (2017). *Zhongda Oil, a Pearl on the "One Belt One Road"*. 2021. szeptember 14. http://www.chinacaec.cn/news_detail.php?id=742
- Chazan, Guy (2008). *Turkmenistan Gas Field Is One of World's Largest*. Wall Street Journal. 2021. szeptember 14. <https://www.wsj.com/articles/SB122409510811337137>
- China.com (2017). *SIPC Has Demonstrated a Good Image as a Responsible and Respected International Company in the Middle East and Central Asia, Making the Belt and Road Initiative a Channel of Peace, Friendship, and a Path to Common Prosperity*. 2021. október 3. <http://sl.china.com.cn/2017/0510/17196.shtml?mobile>
- China Cotton Textiles Association (2019). *Whether Uzbekistan can successfully absorb international production capacity*. 2021. szeptember 15. http://www.ccta.org.cn/xhzc/jqgz/201903/t20190322_3853737.html
- China National Petroleum Corporation (2014). *Major Events*. 2021. szeptember 14. <http://www.cnpc.com.cn/en/majorevents/201405/c28a26afebbe4f7cad740a0d6ed29fe8.shtml>
- China National Petroleum Corporation (2018). *Phase II renovation project of Shymkent Refinery becomes operational*. 2021. október 3. <https://www.cnpc.com.cn/en/nr2018/201810/bb4875b60501426ebee7752d856544a6.shtml>

- China National Petroleum Corporation (2021). *Engineering Construction Co., Ltd. PKOP refinery construction documentary*. 2021. szeptember 14. <http://news.cnpc.com.cn/system/2021/03/30/030028464.shtml>
- China National Petroleum Corporation (2021). *Environment and Community*. 2021. szeptember 15. http://www.cnpc.com.cn/cnpc/kahjsh/country_index.shtml
- China National Petroleum Corporation, (2021). *Kazakhstan Subsidiary*. 2021. szeptember 15. <http://cpecc.cnpc.com.cn/cpecc/hskst/qycy.shtml>
- China Oil Online (2011). *China and Kazakhstan Companies Signed Agreement on the Central Asia–China Gas Pipeline Line C*. 2021. szeptember 15. <http://www.chinaoilonline.com/wz/2011-09-29-09-40-01.html>
- Chinese Ministry of Commerce (2020). *Foreign Investment and Cooperation Guide by Country (Region) Tajikistan*.
- Chinese Ministry of Commerce (2019). *China-Kazakhstan Jointly Builds ‘One Belt One Road’ Star Enterprise to Help Kazakhstan’s Local Development*. 2021. október 3. <http://www.mofcom.gov.cn/article/i/jyj/e/201904/20190402854409.shtml>
- Chinese Ministry of Foreign Affairs (2021). *Wang Yi Talks About Eight-Point Consensus and Ten Outcomes of ‘China+Central Asia’ Foreign Ministers’ Meeting*. 2021. szeptember 14. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1875501.shtml
- Chorshanbiev, Payrav (2015). *National Bank Trying to Obtain Weakening Dollar with the Help of Chinese Loan*. Asia Plus.
- Chorshanbiev, Payrav (2021). *Tajikistan Asks Creditor Countries to Temporarily Suspend Payment of Debts*, AsiaPlus. 2021. szeptember 14. <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/economic/20210104/tadzhikistan-prosit-strani-kreditori-o-vremennoi-priostanovke-viplati-dolgov>
- CRI Online (2012). *China and Kyrgyzstan Working Toward Resolution of Chinese Workers Clash With Local Residents*. 2021. szeptember 14. <https://china.huanqiu.com/article/9CaKrnJxuIk>
- Custer, S., Dreher, A. et al. (2021). *Tracking Chinese Development Finance: An Application of AidData’s TUFF 2.0 Methodology*. Williamsburg, AidData at William & Mary. 2021. szeptember 14. <https://www.aiddata.org/data/aiddatas-global-chinese-development-finance-dataset-version-2-0>
- Economic Information Daily (2020). *The Belt and Road Initiative helps Kazakhstan realize its industrial vision*. Sina Technology. 2021. október 3. <https://tech.sina.com.cn/roll/2020-01-08/doc-iihnzhha0998452.shtml>
- Economic and Commercial Office of the Chinese Embassy in Kazakhstan (2019). *Minister Counsellor Wang Jian attended the completion ceremony of the 2,500 tons/day clinker cement production line of Gezhouba Xili Cement Co., Ltd.* 2021.

- október 3. <http://kz.mofcom.gov.cn/article/t/201910/20191002905979.shtml>
- Eraliev, Sanzhar (2016). „*Altynken*” *The Confrontation Continues*. Azattyk. <https://rus.azattyk.org/a/27482691.html>
- Ergasheva, Zarina (2013). *Tajikistan Increases Gold Production*. Asia Plus. 2021. szeptember 14. <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/economic/20130123/v-tadzhikistane-uelichili-proizvodstvo-zolota>
- Ergasheva, Zarina (2015). *Treasures of Tajikistan: Sputnik Journalist Goes Gold Mining*. Sputnik. 2021. szeptember 14. <https://tj.sputniknew.ru/20151030/1017322151.html>
- Fayzulloev, Bakhrom (2015). *60% of the work has been completed at the largest cement plant in the region under construction in Sogd*. Asia-Plus. 2021. szeptember 30. <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/economic/20150613/na-stroyashchemsya-v-sogde-krupneishem-v-regione-tsemzavode-zavershenno-60-rabot>
- Gadimova, Nazrin (2019). *China, Kazakhstan Inaugurate Solar Farm in Almaty Province*. Caspian News. 2021. szeptember 14. <https://caspiannews.com/news-detail/china-kazakhstan-inaugurate-solar-farm-in-almaty-province-2019-9-4-17>
- Gadimova, Nazrin (2020). *Kazakhstan To Open First Polypropylene Plant In 2021*. Caspian News. 2021. szeptember 30. <https://caspiannews.com/news-detail/kazakhstan-to-open-first-polypropylene-plant-in-2021-2020-8-25-43>
- Hardin, Katherine (2011). *Kazakhstan's Energy Sector Since Independence: Two Decades of Growth and Challenges Ahead?* Atlantic Council. 2021. szeptember 14. https://www.files.ethz.ch/isn/136798/012712_ACUS_Eurasia_Hardin.pdf
- Holdoshev, Kubanichbek (2014). *Altynken Promises a Golden Autumn*. Azattyk. 2021. szeptember 14. <https://rus.azattyk.org/a/25424695.html>
- Horvátországi Kínai Nagykövetség (2014). *Xi Jinping Published a Signed Article in Tajikistan's Media*. 2014. szeptember 10. <http://hr.china-embassy.org/chn/zxxx/t1189822.htm>
- Ji, Zhang (2015). *Zijin Writes Its Own Overseas Legend With Projects in 12 Countries*. Fujian Daily. 2021. október 3. http://fjnews.fjsen.com/2015-08/20/content_16514126_all.htm
- Jun, Ren - Jiye, Zhang (2019). *Feel the Fiery China-Kazakhstan Capacity Cooperation in the Southwestern Industrial State of Kazakhstan*. Xinhua. 2021. szeptember 15. http://m.xinhuanet.com/2019-10/29/c_1125168360.htm
- Kabar (2019). *Average Salary in Kyrgyzstan for 1st Quarter Makes \$225*. Kabar. 2021. október 3. <http://en.kabar.kg/news/average-salary-in-kyrgyzstan-for-1st-quarter-makes-225>

- Karayev, Saifiddin (2021). *What Is the Average Nominal Wage and Why Is it the Lowest in Tajikistan*. Asia Plus. 2021. szeptember 15.
<https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/economic/20210814/chto-takoe-srednyaya-nominalnaya-zarplata-i-pochemu-v-tadzhikistane-ona-samaya-nizkaya-opyat>
- Kazakh Invest (2018). *With the support of Kazakh Invest, an investment contract was signed with Asia Steel Pipe Corporation for the construction of a plant for the production of large-diameter welded steel pipes*. 2021. szeptember 14.
<https://invest.gov.kz/ru/media-center/press-releases/pri-podderzhke-kazakh-invest-podpisan-investkontrakt-s-asia-steel-pipe-corporation-po-stroitelstvu-z/>
- Kazakh Invest (2019). *Construction of Kazakh-Chinese investment projects will be carried out in accordance with the legislation of Kazakhstan*. 2021. október 3.
<https://invest.gov.kz/media-center/press-releases/stroitelstvo-kazakhstansko-kitayskikh-invest-proektov-budet-vestis-v-sootvetstvii-s-zakonodatelstvom/>
- Kazahsztáni Miniszterelnöki Hivatal (2019). *Technological Upgrade, Investment Inflow, Innovation Boom, or How Kazakhstan Made an Industrial Breakthrough*. 2019. december 12. <https://primeminister.kz/en/news/reviews/technological-upgrade-investment-inflow-innovation-boom-or-how-kazakhstan-made-an-industrial-breakthrough>.
- Kerimkhanov, Abdul (2018). *Chinese company Genertec invests \$ 1.1 billion in Kazakhstan's auto industry*. Azernews. 2021. szeptember 15. <https://www.azernews.az/region/142470.html>
- Khamrabaeva, Nargis (2011). *Workers of JV 'Zarafshon' Protest*. Asia Plus. 2021. október 3. <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/economic/20110912/rabochie-sp-zarafshon-protestuyut>
- Kirgizisztáni Pénzügyminisztérium (2021). *Structure of the External Public Debt of the Kyrgyz Republic for 2021*. 2021. augusztus 9. <http://www.minfin.gov.kg/ru/novosti/mamlekettik-karyz/struktura-gosudarstvennogo-vneshnegodolga-kr-na-2>.
- Kirgizisztáni Statisztikai Hivatal (2021). *Foreign Direct Investment Inflow by Country*. 2021. október 3. <http://stat.kg/ru/statistics/investicii>.
- van der Kley, Dirk (2016). *China Shifts Polluting Cement to Tajikistan*. China Dialogue. 2021. október 3. <https://chinadialogue.net/en/pollution/9174-china-shifts-polluting-cement-to-tajikistan>.
- van der Kley, Dirk (2020a). *An Organizational Approach to the Study of Chinese Foreign Policy in Kyrgyzstan and Tajikistan, 2006-2016*. National University of Australia.

- van der Kley, Dirk (2020b). *China Diversifies in Central Asia* EurasiaNet. <https://eurasianet.org/china-diversifies-in-central-asia>.
- van der Kley, Dirk (2020c). *COVID and the New Debt Dynamics of Kyrgyzstan and Tajikistan*. EurasiaNet. 2021. szeptember 14. <https://eurasianet.org/covid-and-the-new-debt-dynamics-of-kyrgyzstan-and-tajikistan>
- van der Kley, Dirk (2020d). *Chinese Companies' Localization in Kyrgyzstan and Tajikistan*, *Problems of Post-Communism*. 2021. szeptember 30. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10758216.2020.1755314?journalCode=mppc20>
- Knews (2016). *Junda Plant – Three Years of Successful Operation!*. 2021. szeptember 14. <http://knews.kg/2016/07/zavod-dzhunda-3-goda-uspeshnoj-raboty>
- Kun.uz (2019). *Uzbekistan to Cease Exporting Raw Cotton in 2020*. 2021. szeptember 30. <https://kun.uz/en/news/2019/12/28/uzbekistan-to-cess-exporting-raw-cotton-in-2020>
- Kyrgyz Ministry of Justice (2020). *Regulations on the Procedure for the Implementation of Labor Activities by Foreign Citizens and Stateless Persons on the Territory of the Kyrgyz Republic*. 2021. szeptember 15. <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/13564>
- Linlin, Liu (2012). *Violence Rocks Chinese Mine in Kyrgyzstan*. Global Times. 2021. október 3. <https://www.globaltimes.cn/content/740505.shtml>
- National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic (2021). *Foreign Direct Investment by Country*. 2021. október 3. <http://stat.kg/ru/statistics/investicii>
- Nemzetközi Valutaalap (2020). *Republic of Tajikistan, IMF Country Report No. 20/151*. 2021. október 7. <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/CR/2020/English/1TJKEA2020001.ashx>
- Official Information Source of the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan (2019). *Technological upgrade, investment inflow, innovation boom, or how Kazakhstan made an industrial breakthrough*. 2021. október 3. <https://primeminister.kz/en/news/reviews/technological-upgrade-investment-inflow-innovation-boom-or-how-kazakhstan-made-an-industrial-breakthrough>
- Oxus Society for Central Asian Affairs (2020). *Central Asia Migration Tracker*. 2021. szeptember 14. <https://oxussociety.org/introducing-the-central-asia-migration-tracker>
- President of the Republic of Tajikistan (2016). *Opening of the cement plant of "Huaksin Gayur-Sugdcement" LLC in Babajan, Gafurov district*. 2021. szeptember 30. <http://prezident.tj/ru/node/10978>
- Priikaspiskaya Komyna (2020). *We are waiting for polypropylene by 2022*. <https://pricom.kz/oil-gaz/polipropilen-zhdem-k-2022-godu.html>.

- Rasul-Zade, Tilav (2014). *Tajikistan: Traveling Through the Ruins, What's Going on in Zarnisore?* Fergana News. <http://web.archive.org/web/20200808082047/https://www.fergananews.com/articles/8161>
- Republic of Tajikistan (2021). *Trade partners of the Republic of Tajikistan*. 2021. szeptember 16. <https://tajtrade.tj/menu/28?l=ru>
- Reuters (2015). *China Pledges \$2 Bln for 'Capacity Cooperation' Fund With Kazakhstan-Xinhua*. 2021. szeptember 14. <https://www.reuters.com/article/china-kazakhstan-fund-idUSL3N14345920151214>
- Rickleton, Chris (2021). *Turkmenistan: Big on gas, short on options*. EurasiaNet. 2021. szeptember 14. <https://eurasianet.org/turkmenistan-big-on-gas-short-on-options>
- Shanghai Sotck Exchange Roadshow (2021). *Tibet Summit 600338*. 2021. szeptember 15. http://roadshow.sseinfo.com/region_home_companies.do?cid=13679&stockCode=600338
- Silk Road Observer (2017). *Geo-Jade Petroleum Uses Sentiments to Become a Warm Chinese Enterprise in Kazakhstan*. 2021. szeptember 14. <http://www.siluxgc.com/kz/kzStar/20171005/7520.html>
- Simonov, Eugene (2019). *Half of China's Investment in Kazakhstan Is in Oil and Gas*. Third Pole. <https://www.thethirdpole.net/2019/11/07/half-of-chinas-investment-in-kazakhstan-is-in-oil-and-gas>
- Sinopec (2017). *Jinling Petrochemical trains technicians for Kazakhstan*. 2021. szeptember 15. http://qlsh.sinopec.com/qlsh/news/petri_information/20170719/news_20170719_602873146691.shtml
- Sinosure (2015a). *Individual Country Reports on Ease of Investment and Doing Business*. 2021. október 3. <http://www.cwta.org.cn/zlk/bg/201703/P020170301506642453751.pdf>
- Sputnik (2017). *Treasures of Tajikistan: Sputnik Journalist Goes Gold Mining*. Sputnik. 2015. október 30. <https://tj.sputniknew.ru/20151030/1017322151.html>
- Sputnik (2016). *Ministry of Foreign Affairs of the Kyrgyz Republic: Kyrgyz goods will be exported to China*. 2021. szeptember 14. <https://ru.sputnik.kg/economy/20160522/1025532159.html>
- Sputnik (2020). *Tajikistan Plans to Increase Gold Production*. 2021. szeptember 14. <https://tj.sputniknews.ru/20200210/Tajikistan-uvelic-hit-dobychi-zolota-1030692347.html>
- State Committee of the Republic of Uzbekistan (2021). *Labor Market*. 2021. október 3. <https://stat.uz/en/official-statistics/labor-market>
- Sydney Kínai Konzulátus (2019). *Joint Statement of the People's Republic of China and the Republic of Tajikistan on Further Deepening the Compre-*

- hensive Strategic Partnership. 2021. június 16. <http://sydney.chineseconsulate.org/chn/zgxw/t1672604.htm>.
- Taocheng Daily (2017). *New Zhongyuan Group enters Uzbekistan and invests in the Philippines!* 2021. szeptember 15. <https://www.newzhongyuan.com/displaynews.html?newsID=564929>
- Tádzsik Köztársaság Pénzügyminisztériuma. (2014). *Beszámoló az államadósság 2013. évi helyzetéről.* 2021. szeptember 14. <http://web.archive.org/web/20210913173245/http://minfin.tj/downloads/otchet%20o%20gos%20dolgo%202013.pdf>
- Tádzsik Köztársaság Pénzügyminisztériuma (2018). *Beszámoló az államadósság 2018. évi helyzetéről.* 2021. szeptember 14. http://web.archive.org/web/20210913173450/http://minfin.tj/downloads/otchet_2018vd.pdf
- Tádzsik Köztársaság Pénzügyminisztériuma (2021). *Beszámoló az államadósság 2020. évi helyzetéről.* 2021. szeptember 14. http://web.archive.org/web/20210519025915/http://minfin.tj/downloads/otchet_2020.pdf
- Tádzsik Nemzeti Bank (2021). *Közvetlen külföldi befektetések a Tádzsik Köztársaságban országonként.* 2021. szeptember 14. <https://web.archive.org/web/20220614150404/https://nbt.tj/ru/statistics/tavozuni-pardokhti-jt/sarmoyaguzori-oi-mustakimi-khorii/sarmoyaguzorihoi-mustakimi-khoriji-ba-jt-az-r-kishvarho.php>
- Tibet Summit (2016). *Shanghai Stock Exchange Roadshow.* 2021. szeptember 15. http://roadshow.sseinfo.com/region_home_companies.do?cid=13679&stockCode=600338
- Transparency International (2020). *Transparency Perception Index 2020.* 2021. szeptember 30. <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl#>
- Ulba (2021). *UMP JSC held public hearings on fuel assembly production.* Ulba Joint Stock Company. 2021. július 7. <http://www.ulba.kz/ru/news.htm?id=281>
- Universal Energy (2019). *Huantai Energy's Kapshagay 100MWp photovoltaic power plant was connected to the grid and put into operation.* 2021. október 3. <http://www.universalenergy.com/zh/projects/244>
- Usov, Anton (2020). *EBRD, AIIB, ICBC and GCF Provide US\$95.3 Million for Wind Farm in Kazakhstan.* European Bank for Reconstruction and Development. 2021. október 3. <https://www.ebrd.com/news/2020/ebrd-aiib-icbc-and-gcf-provide-us-953-million-for-wind-farm-in-kazakhstan.html>
- Uz Daily (2021). *The Current State and Prospects of Cooperation With China Considered.* 2021. szeptember 14. <https://www.uzdaily.uz/en/post/64559>
- Üzbegisztán Malajziai Nagykövetsége (2018). *Draft Development Strategy Of Uzbekistan 2035 Is Presented.* 2021. szeptember 30. https://uzbekembassy.com.my/eng/news_press/draft_development_strategy_of_uzbekistan_2035_is_presented.html

- Világbank (2021). *Kazakhstan trade statistics: Exports, Imports, Products, Tariffs, GDP and related Development Indicator*. 2021. szeptember 14. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/KAZ>
- Világbank (2022). *GDP per capita (Current US\$)-Tajikistan*. 2021. szeptember 14. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=TJ>
- World Nuclear News (2021). *CGN to Take Stake in Kazakh U Mining Company*. 2021. október 3. <https://world-nuclear-news.org/Articles/CGN-set-to-take-stake-in-Kazakh-uranium-mining-com>
- Xiaopeng, Zhao (2020). *Financing Agreement Signed on Zhanatas Wind Farm Project in Kazakhstan*. China Economic Net. 2021. szeptember 14. http://en.ce.cn/main/latest/202010/28/t20201028_35945724.shtml
- Xinyi, Wang (2014). *China-Kazakhstan cooperation has upgraded 79 projects to help transfer China's excess capacity*. National Business Daily. 2021. október 3. <http://www.nbd.com.cn/articles/2014-12-28/886844.html>
- Xiqiang, Duan (2010). *Zhenhua Petroleum Kazakhstan KAM Company's First Management Training Class Opened*. Beijing Petroleum University. 2021. október 3. <http://www.cup.edu.cn/news/zhxw/37216.htm>
- Yau, Niva – Yan, Tsz (2020). *Operation Reality of the Belt and Road Initiative in Central Asia*. In: *China's Belt and Road Initiative in Central Asia: Ambitions, Risks and Realities*. szerk.: Abdoubaetova, Aigoul. OSCE Academy. www.osce-academy.net/upload/file/BRI_08_07.pdf
- Yau, Niva (2020). *Tracing the Chinese Footprints in Kazakhstan's Oil and Gas Industry*. Diplomat. 2021. szeptember 14. <https://thediplomat.com/2020/12/tracing-the-chinese-footprints-in-kazakhstans-oil-and-gas-industry>
- Yu, Hao (2019). *TBEA Lights Up Kyrgyzstan's Summer Nights*. Xinhua. 2021. szeptember 14. http://www.xinhuanet.com/world/2019-06/15/c_1124627719.htm
- Yu, Zhao – Yunie Cheng et al. (2016). *Practicing the „real kung fu” of Silk Road construction - the story of Chinese masters and foreign apprentices*. Xinhua. 2021. szeptember 15. http://www.xinhuanet.com/world/2016-08/21/c_1119428000.htm
- Yunnan (2020). *CNPC Integrates Into the Belt and Road Initiative and Strives to Become a World Class Company*. 2021. október 3. <http://m.yunnan.cn/system/2020/10/20/031052655.shtml>
- Zakon (2018). *Local specialists will be employed at factories in the Kyzylorda region*. 2021. szeptember 14. <https://www.zakon.kz/4946910-na-zavody-v-kyzylordinskoy-oblasti.html>